

DR. RUDOLF ANDREJKA

trpin

Po lepi Sloveniji

KNJIŽNICA MLADINSKE MATICE

31.

PO LEPI SLOVENIJI

030004792

1 9 3 5

IZDALA IN ZALOŽILA MLADINSKA MATICA V LJUBLJANI
NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI
(PREDSTAVNIK FRANCÈ ŠTRUKELJ)

Dr. Rudolf Andrejka:

Po lepi Sloveniji

*

Ko Vas, mladi prijatelji, letos prvič povedem »po lepi Sloveniji«, Vam hočem pokazati predvsem naši dve največji mesti: Ljubljano in Maribor. Saj sta, vsako zase, znanilca krajinskih lepot in posebnosti slovenske zemlje: Ljubljana na pragu divnega planinskega sveta, Maribor v objemu cvetočih vinskih goric. Še večji je njih pomen kot žarišče kulturne in gospodarske samobitnosti našega naroda, ki biva tod čez tisoč let, ki jih je gradil in branil, jim dovajal svoji najboljše sile in čuval v njih pridobitve svojega duha in dela do današnjih dni.

Zato Vam ne maram, ko se bomo izprehajali po Ljubljani in Mariboru, suhoparno kakor tujski vodnik, naštevati njih posebnosti; skušal Vam bom marveč razložiti tu in tam tudi osnove gospodarskega in kulturnega razvoja teh naših mest in gibalne sile njihovega sedanjega napredka.

Večina izmed nas ljubi svojo domovino le podzavestno. Toda če spoznavamo do dobra bistvo življenja in prizadevanja našega rodu v njih, nam oživi podoba naše zemlje, zazveni struna srčne povezanosti med stvaritvami pradedov, gradbami vrstnikov in načrti mladine in rodi ono zavestno domovinsko ljubezen, ki je ne zruši nobena sila.

Le s to zavestno, spoznavno ljubeznijo bodete, draga mladina, ponosni na delo svojega rodu, čvrsto gradili naprej, vsak v svojem stanu in delokrogu, v blagor naše jugoslovanske domovine.

Dr. Rudolf Andrejka

Ljubljana

Splošna slika

Na vznožju vzhodnih odrastkov Južnih apneniških Alp, v nadmorski višini 300 m, oddaljena 70 km od Jadranskega morja, leži na jugu plodnega Ljubljanskega polja Ljubljana, glavno mesto Dravske banovine, narodno, kulturno in gospodarsko središče slovenskih dežel z nad 60.000 prebivalci.

Ljubljana je bila že od davnine važno križišče prometnih prog, ki so vezale morje in jug s severnimi alpskimi deželami, te pa zopet po Savi s plodnimi ravninami na vzhodu. Tudi danes se v njej križajo svetovne železniške in cestne proge, ki drže iz Pariza in Münchena v Beograd, Sofijo, Bukarešto in Carigrad, iz Berlina, Prage in Dunaja pa v Trst, Benetke, Rim itd. Z ljubljanskega letališča na vzhodu mesta je le $\frac{1}{2}$ ure na Sušak, Zagreb in Celovec, malo več ko eno uro v Beograd, Dunaj ali München.

Sporedno s tem je v Ljubljani trgovina močno razvita, kar se že na zunaj kaže v krasnih prodajalnah in izložbah. Tudi obrt in industrija je odlično zastopana, slednja zlasti v vzhodnjem delu mesta. V Ljubljani je sedež vseh osrednjih slovenskih gospodarskih organizacij, združenj in zavodov.

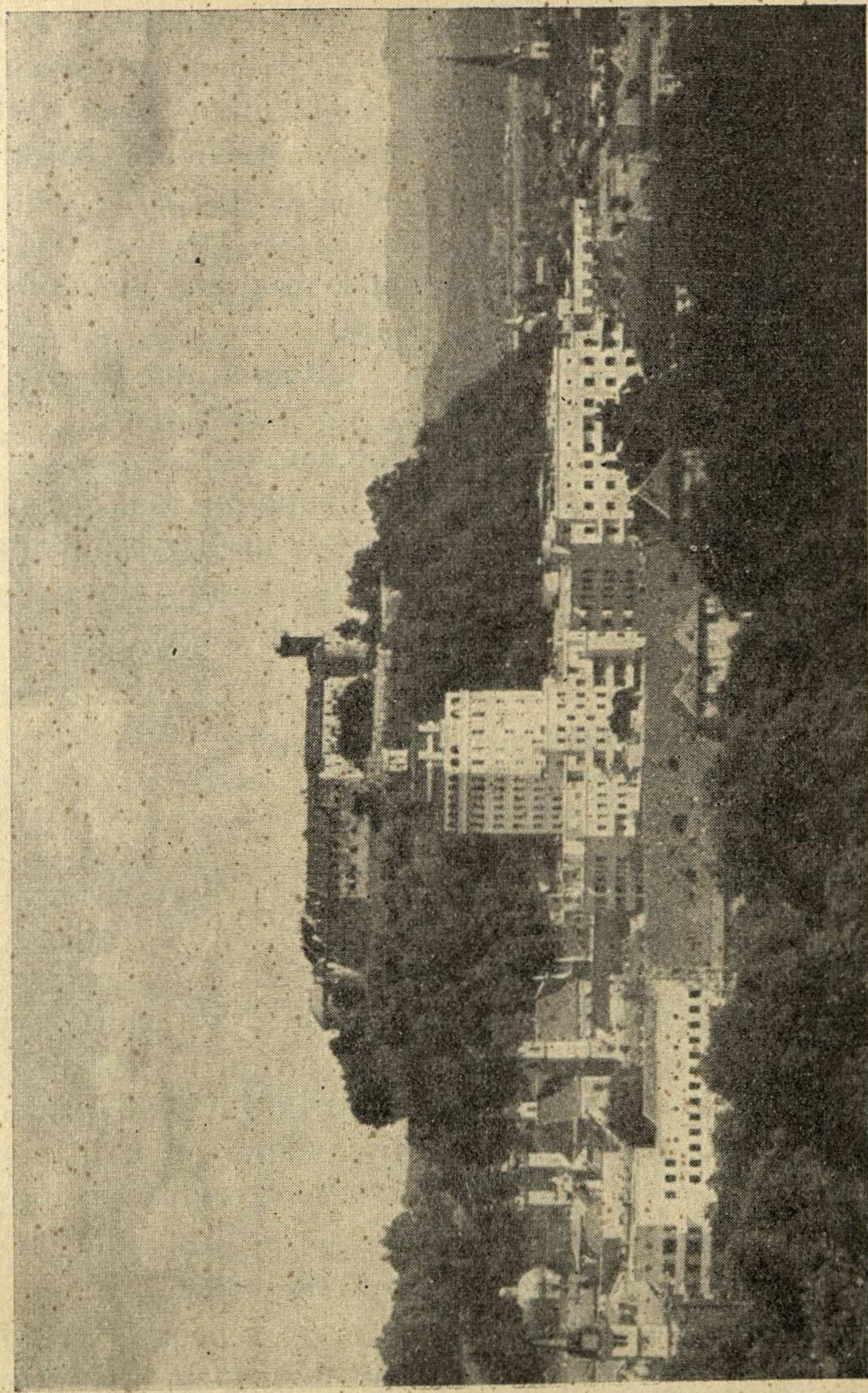
Že v srednjem veku je bila Ljubljana sedež kranjske vojvodine, deželnih stanov in deželnega glavarja, od l. 1462. tudi ljubljanske škofije. V njej si je zgradilo domače plemstvo in obogatelo meščanstvo svoje trinadstropne palače, ki še danes živo pričajo o njihovi veljavi.

Za Napoleonovih časov je bila Ljubljana glavno mesto ilirskih dežel ter je po odhodu Francozov postala sedež avstrijskih guvernerjev kraljevine Ilirije, na to pa deželnih predsednikov kranjskih.

Danes je Ljubljana sedež bana Dravske banovine, komandanta Dravske divizijske oblasti, ljubljanskega škofa, pravoslavne in evangeljske župnije, apelacijskega in okrožnega sodišča, finančnega ravnateljstva in finančnega pravobranilstva, ravnateljstva drž. železnic, ravnateljstva pošte in brzojava, mestnega poglavarstva, policijske uprave, Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, advokatske, delavske, inženjerske, notarske in zdravniške zbornice, Pokojninskega zavoda za nameščence, Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, Poštne hranilnice, vrste inozemskih konzulatov itd.

Ljubljana je bila od 16. stoletja kulturno središče Slovencev. Tu je Primož Trubar s prvimi slovenskimi knjigami (1551) položil temelj našemu knjižnemu jeziku, tu je osnoval J. Mandelc l. 1575. prvo slovensko tiskarno. V dvorcu Žige barona Zoisa so se konec 18. stoletja zbirali zastopniki prvega slovenskega preporoda. V Ljubljani se je tiskal (1797—1800) prvi slovenski časopis (Ljubljanske Novice) in igrala prva slovenska predstava. V njej je l. 1919. ustanovljena univerza kralja Aleksandra z bogoslovno, filozofsko, juridično, medicinsko in tehnično fakulteto, kjer studira čez 1700 slušateljev. Tu je tudi najvišja glasbena šola v Sloveniji, državni konzervatorij, nadalje trgovska akademija, 4 drž. gimnazije, 1 mestna ženska gimnazija, velika tehnična srednja šola, drž. moško in žensko učiteljišče, trgovska šola, cela vrsta meščanskih in osnovnih šol itd. Ljubljana slovi po svojih bogatih knjižnicah, izmed katerih ima drž. študijska knjižnica nad 150.000 knjig, po svojih starih arhivih, znanstvenih in prosvetnih društvih. Tu izhajajo 4 dnevniki, nad 20 tednikov in nad 100 mesečnikov in revij. Ljubljana ima dvoje

Ljubljana z zapada: V ozadju Grad, v sredi nebotičnik, levo Frančiškanska cerkev in stolnica, desno cerkev sv. Jakoba

gledališč — operno in dramsko, dva ljudska odra, znamenito Narodno galerijo z deli slovenskih umetnikov iz 3 stoletij, glasoviti Narodni in Etnografski muzej. Njene cerkve so zakladnice umetniških spomenikov vseh dob.

Mesto je preskrbljeno z izbornim vodovodom, bogato električno in plinsko razsvetljavo, električno cestno železnico in avtobusnimi progami, ima čez 50 km dobro tlakovanih, snažnih cest, prelepe izložbe, moderne in udobne hotele, sijajno opremljene kavarne itd.

V novejšem času je postala Ljubljana zaradi svoje divne bližnje in daljne okolice važno središče tujskega prometa. Venec prijaznih letovišč sega od nje na vse strani; snežene planinske velikane in tiha gorska jezera pa veže železnica in avtobus v par urah z Ljubljano, a tudi Ljubljana sama, odeta v zelenje svojih vrtov, parkov in drevoredov, je kraj, ki ga le težko zapustimo.

Razgled po Ljubljani

1. Ljubljanski grad

Ako hočemo Ljubljano in njeno okolico prav spoznati, je najbolje, da se podamo na Grajski hrib, odkoder se nam odpre krasen razgled na vse strani. Najpripravnejši je dohod z Vodnikovega trga skozi stare Študentovske ulice, sestop pa po južno zapadni strani v Florjansko ulico ali čez Reber na Stari trg. V štirih zavinkih premagamo iz Študentovske ulice neznatno višino 60 m in smo v 10 minutah na vrhu planote. Tu stoji ogromno poslopje prastarega gradu, pozidanega na severozapadni rob grajskega hriba, najstarejša stavba ljubljanska.

Ljubljanski grad, ki se prvič omenja l. 1144., je bil že v 11. stoletju sedež kranjskih mejnih grofov, potem koroških vojvod. V 15. stoletju so tu gori stolovali kranjski deželni glavarji, a se že v 17. stoletju preselili v

udobnejši dvorec v mestu. Ko je siloviti potres grad l. 1511. razrušil, so pozidali novega, do danes ohranjenega. L. 1809. je trpel grad mnogo po obstreljevanju Francozov; od l. 1814. naprej do 1895. je služil za ječe; med evropsko vojno 1914—1918 so bili tu internirani vojni ujetniki in politični osumljenci. Po vojni ga je mesto, v čigar last je prišel, v notranjosti preuredilo za stanovanjske namene.

Najznačilnejša stavba grajskega poslopja je 31 m visoki štirioglati, zobčasto obrobljeni stolp na jugozapadni strani, ki so ga sezidali v sedanjem normanskem slogu l. 1848. Ker je najvišja točka Ljubljane in njeno najodličnejše razgledišče, se podamo po vijugastih stopnicah navzgor do stanovanja požarnega čuvaja, odtod pa mimo starinske ure in zvona na ploščad na vrhu. Tu se nam odpre veličasten r a z g l e d.

Tik pod nami zagledamo stari del mesta s svojimi visokimi strešnimi slemenimi, onstran Ljubljanice pa se nepregledno širijo novi deli na vse strani. Na zapadu prehaja mesto v senčnate gozdove Šišenskega vrha in Rožnika. Za njima se vzdiguje veriga drzno oblikovanih Polhovgrajskih dolomitov, dalje naprej proti Gorenjski vidimo Sv. Jošt nad Kranjem, dvoglavi Ratitovec in dolgi hrbet Jelovice, za njo pa ob jasnih dneh Julijske alpe in Triglav, snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja, najvišjo goro jugoslovansko. Desno od njega drži na severu proti Ljubljani neprekinjena veriga naših Gorenjskih planin: Karavank s Kepo, Golico, Stolom, Begunjščico, Storžičem in Košuto in Kamniških Alp s Kočno in Grintavcem, Skuto in Brano, Planjavo in Ojstrico pa tja do Menine planine, moravških in zasavskih hribov in do bele cerkvice na Jančjih. Bližje proti Ljubljani se vzdiguje pod vencem planin dvoglava Šmarna gora in podolgasta Rašica, pod njima teče, 5 km od Ljubljane, bistra Sava. Plodno Ljubljansko polje med njo in našim mestom pa je posejano z velikimi, snažnimi vasmimi, od katerih se mnoge že dotikajo ljubljanskih meja.

Prelep je ta okvir! Planinski velikani so ravno za toliko odmaknjeni, da ne teže premogočno nad obzorjem in da ne zmanjšajo, ampak okrepijo občutek zaokrožene prostranosti, ki ji gospoduje Ljubljana.

Zopet druga slika na jugu! Tu beži pogled čez ogromno Ljubljansko barje, ki se razprostira, 7 km široko in 23 km dolgo, od Ljubljane do Škofljice, Iga in Vrhnike. Leno in v mnogih vijugah priteka Ljubljanica med njegovimi osušenimi travniki, logi in še neizsušenimi močvirji. Dve, tri nizke gorice gledajo iz njega zelene sredine kakor predpotopne živali z morja. Na južnem obzorju mu gospoduje 1107 m visoki Krim, levo od njega vidimo Mokrič in Kurešček, Sv. Ahac in Ribniške gore, desno pa vrhniško pogorje in za njim, že v Italiji, notranjske in vipavske gore: Snežnik, Nanos, Hrušico, Javornik in Trnovski gozd.

2. Ljubljansko barje

Ljubljansko barje, mnogo obširnejše ko Ljubljansko polje, meri okoli 180 km². Vso to veliko ravnino je v predzgodovinski dobi pokrivalo jezero, ki se je odteklo, ko se je Sava v soteskah med Litijo in Zidanim mostom izkopala pot na vzhod. Do takrat pa je v dobi od l. 3000. do 2000. pred Kristusom prebivalo ob jezeru in na njem ljudstvo, ki ga imenujemo po načinu njegovih prebivališč *koliščarje* ali *mostiščarje*. Stanovali so v koliščih, v lesenih, s slamo kritih kočah, ki so slonele na gosto v breg ali v jezersko dno zabitih koleh. Njih prebivalci so živeli izvečine od lova in ribarstva, manj od živinoreje. Posluževali so se za oddaljene vožnje po jezeru čolnov, izdolbenih iz enega samega debla, dolgih včasih 4—5 m. En tak čoln, ki so ga l. 1927. izkopali na Barju, hrani ljubljanski muzej (levo v hodniku I. nadstropja).

Ko se je jezero odteklo, je nehalo tudi življenje na koliščih, prebivalstvo se je naselilo ob bregovih močvirja,

ki je tod nastalo. Rimljani so ga skušali osuševati in kolonizirati; še celo Ljubljanico so preložili proti kamenolomu pri Podpeči in jo uravnali; po barju pa so gradili ceste in pota. Po propasti rimskega cesarstva je prenehala za dolga stoletja vsaka kultura na Ljubljanskem barju. Ljubljanica, pojačena s 50 večjimi in manjšimi pritoki, se ni mogla zaradi

Ljubljansko barje: Stavbe na koleh

premajhnega padca in premnogih jezov v mestu in pod njim odtekati in je povzročala tudi v Ljubljani sami pogostoma strahovite povodnji (1190, 1537, 1587, 1833).

Za to so se začeli že v 16. stoletju baviti z vprašanjem, kako bi se Barje osušilo in Ljubljanica uravnala. V večjem obsegu so se pričela ta dela šele konec 18. stoletja, ko so na pobudo patra Gabrijele Gruberja poglobili strugo Ljubljanice v mestu, obenem pa so pod vodstvom majorja Struppja med Gradom in Golovcem izkopali kot drugo strugo odvodnico globoki

Gruberjev prekop, ki so ga svečano odprli dne 25. novembra 1780. Res je s temi deli padla voda na Barju za 70 cm in se je barjanska zemlja osušila, vendar ne v pričakovani meri; zato so v letih 1823—1829 podrli vse jezove na Ljubljanici od Ljubljane do Sela in poglobili Gruberjev prekop.

Najnovejša osuševalna dela so se začela l. 1908. s ponovno poglobitvijo Gruberjevega prekopa, ki so jo dovršili l. 1911. Poglobitev Ljubljanice v mestu se je ustavila v evropski vojni l. 1914., a po končani vojni zopet nadaljevala in je sedaj za $\frac{2}{3}$ dovršena.

3. Ljubljana

Ljubljana, ki teče leno po barjanski zemlji, je čudežna reka. Izvira kot Pivka daleč pod zapadnim vznožjem Kranjskega Snežnika na Notranjskem. V kraškem svetu pri Knežaku in Zagorju pronicuje ponovno, od Klenika pri Sv. Petru na Krasu pa teče v mnogih zavinkih proti severu do Postojne, kjer izgine v sloviti Postojnski jami; vnovič se pojavi kot Unec pod notranjskim trgom Planino, teče odslej na našem ozemlju kakih 18 km v planinski kotlini ter se izgublja slednjič v ponikvah pod Građišnjim vrhom in Raskovcem. Ko je pretekla kakih 10 km pod zemljo, izvira v tretjič iz devetih večjih vrelcev pri Vrhniku kot Velika in Mala Ljubljana.

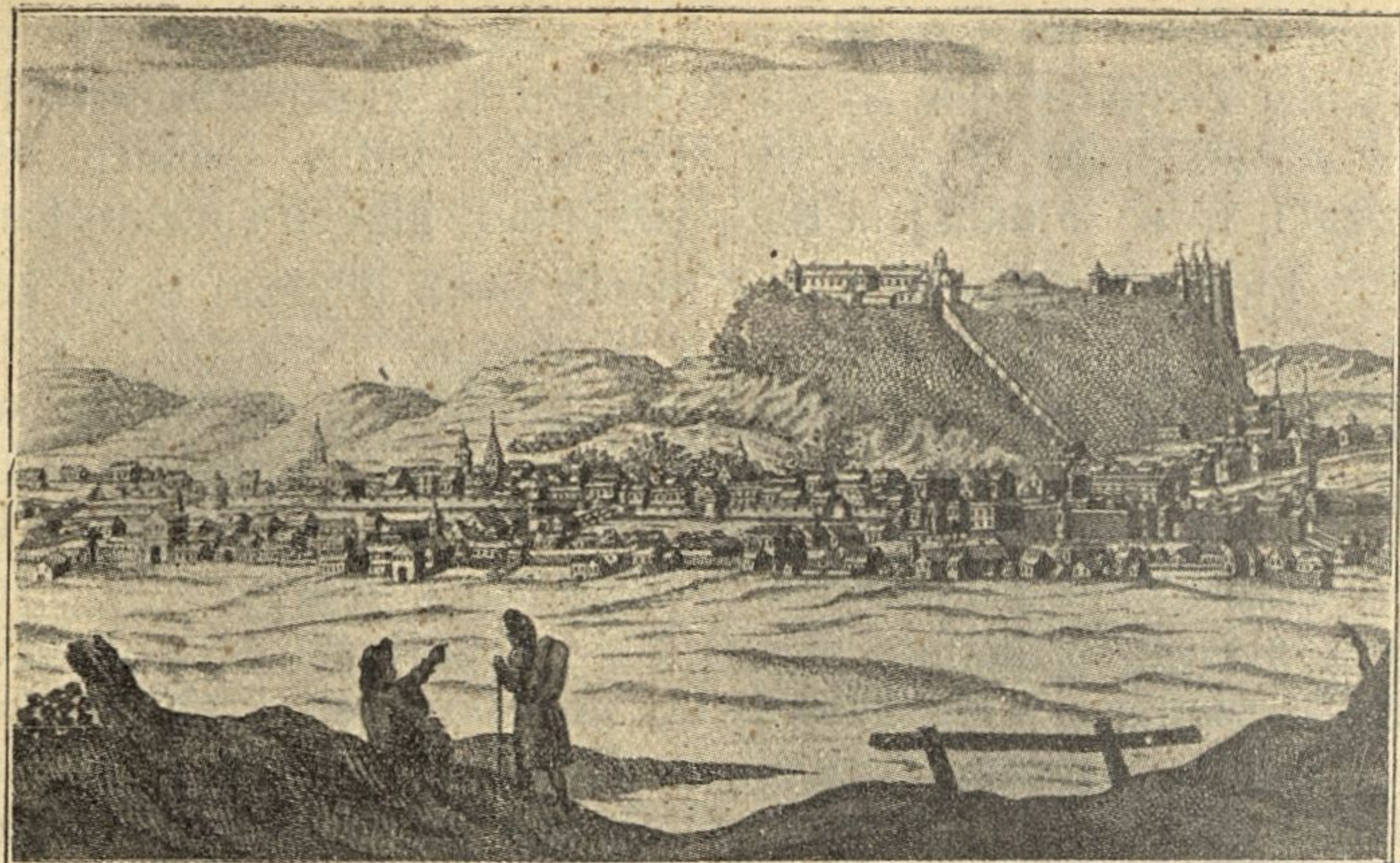
Po Ljubljanskem barju teče 22 km daleč; nje padec do Ljubljane pa znaša le 40 cm; zato voda na videz stoji in je kaj pripravna za čolnarenje. In res je bila Ljubljana v časih, ko še ni bilo dobrih cest, torej v vsem srednjem veku in še tja do srede 19. stoletja, glavna prometna žila med Ljubljano in Vrhniko. Ljubljanski veliki čolnarji, ki so prevažali trgovske tovore po Ljubljanici po dnevi in po noči, so bili imovit in prešeren obrtni stan, ki je bil podvržen samo cesarju. Na Bregu, glavnem

ljubljskem pristanišču, je bilo tedaj pestro vrvenje in veselo življenje. Tu so se nakladali in razkladali tovari, tu so veseljačili v gostilni »Pri zlati ladji« čolnarji in težaki, tu se je nahajala do l. 1857. tudi glavna carinarnica.

Ljubljana, ki je bila v starih časih dvakrat širša ko danes, pa ni bila meščanom le glavna prometna cesta, ampak tudi eno najprijetnejših zabavišč. Po večerji so se vozili po njej za veselje, godli in prepevali. Sploh ni bilo v Ljubljani večje slovesnosti brez vožnje po Ljubljani. Valvazor nam pripoveduje o turnirjih čolnarjev v 11. in 13. stoletju, o šumnih in sijajnih veselicah na reki ob prihodu vladarjev, pri katerih so jih spremljali Ljubljančani v bogato okrašenih ladijah po Ljubljani navzgor. Še za francoske zasedbe so se vršile take vodne zabave, združene s plesom in veselico, na kakem barjanskem travniku z zažiganjem umetnega ognja in veselo godbo zvečer ob povratku v mesto. Sredi 19. stoletja pa je vse to veselo in pisano življenje na Ljubljani odmrlo. Železnica, ki je uničila cvetoče kranjsko in ljubljansko prevoznništvo, je napravila konec tudi ljubljanskim čolnarjem. Danes vozijo v čolnih po Ljubljani navzdol do trnovskega pristana »na Jeku« redki čolnarji le vrhniško opeko in kamen iz kamnolomov v Podpeči.

4. Na »šancah«

Ko smo se nagledali prelepega in poučnega razgleda s stolpa ljubljanskega gradu, krenemo na »Šance«, vzhodni konec grajske planote. Širok kostanjev drevored med lepo urejenimi nasadi obroblja pot do njih, na levo se cepi edina vozna pot na Grad, po kateri se pripeljejo tujci na ogled gradu; desno drži pot navzdol mimo gostilne na Osojah v Florjansko ulico ali čez Reber na Stari trg. Vzhodni del nekdanjih grajskih utrdb, ki so mu nekoč rekli tudi meščanska bastija, je bil z utrdbami

Ljubljana v 17. stoletju

spodaj v mestu zvezan po mogočnem obzidju, ki je potekalo južno do Pisanih vrat ob začetku Florjanske ulice, severno pa do današnjega Krekovega trga. Na tem okroglišču je stal v srednjem veku pa tje do Napoleonovih časov velik stolp. V njem je bilo stanovanje za mestnega čuvaja, ki je moral požare ali bližajočega sovražnika oznanjati z zvonom. Stolp so najbrž porušili Francozi, ko so obstreljevali ljubljanski grad, ostalo je od vseh teh utrdb le še mogočno zidovje, ki pada 10 m globoko proti spodaj stoječemu Regallijeveemu gaju.

Staro mesto

1. Florjanska ulica in Stari trg

Z grajske planote se vrnemo po prej omenjeni poti mimo Osoj, kjer je nekoč stala cesarska smodnišnica, v Ulico na Grad in stojimo kmalu v stari Florjanski ulici

pred cerkvijo sv. Florjana. Tu se pričinja najstarejši del ljubljanskega mesta, ki je prvotno segalo le od že imenovanih Pisanih vrat, zgrajeno med grajskim hribom in Ljublanico, do današnjega Čevljarskega mostu.

Podružnično cerkev sv. Florjana so sezidali l. 1672. ljubljanski meščani v spomin na veliki požar, ki je dne 19. septembra 1660 uničil čez 20 hiš na Starem trgu, a se na čudežen način ni razširil na višje stoječo smodnišnico. Na zunanji strani cerkve vidimo na presno slikano podobo Marije Pomagaj, v nekdanjih cerkvenih vratih proti Florjanski ulici pa marmorni kip sv. Janeza Nepomuka, umetniško delo italijanskega kiparja Franceta Robbe. V cerkvi sami je v desni stranski kapelici podoba žalostne Matere Božje, katero so Ljubljančani že od l. 1693. močno častili.

Na koncu ulice, tam kjer se steka na desni s Starim trgom, na levi pa s sv. Jakoba trgom, je bilo v zgodnjem srednjem veku središče Ljubljane. Tu je stal, najbrž tam, kjer je sedaj Stiški dvorec, stari rotovž, pred njim pa lipa, pod katero so se po starem slovanskem običaju zbirali meščani in je rajala mladina. Izpod te lipe je po ljubljanski pravljici zvalil povodni mož zalo Urško Šeferico, »kraljico ljubljanskih deklet«, julija l. 1547. v svoje hladno kraljestvo (Prešernova balada o »povodnjem možu«).

Na levo se nam odpira široki trg sv. Jakoba; na mestu, kjer stoji moderna stavba mestne dekliške šole, je stala pred potresom reduta, nekdanja jezuitska gimnazija, v kateri so se vršile v 19. stoletju seje kranjskega deželnega zbora, kadar ni zasedal, pa koncerti in razstave. Trg obvlada mestna župna cerkev sv. Jakoba, ki so jo l. 1615. sezidali jezuiti in je torej v sedanji obliki najstarejša župna cerkev ljubljanska. Poleg nje je bil jezuitski samostan, ki pa je leta 1774. do tal pogorel, dočim je od cerkve zgorel le strop. Na čelni strani cerkve sta stala do l. 1895. zvonika, ki ju je potres tako poškodoval,

da so ju morali podreti. Namesto njiju so zgradili ob stranskem vhodu sedanji stolp, ki pa se arhitektonsko ne ujema z ostalo okolico. V cerkvi je veliki oltar s krasnim marmornim tabernakljem, delo slovitega kiparja Franca Robbe. Tudi ostali stranski oltarji so vsi iz marmorja in dela znamenitih umetnikov. Strop cerkve je poslikan na presno s freskami iz življenja sv. Jakoba. Podoba Marijinega vnebovzetja je delo Slovenca Matevža Langusa.

Sredi trga na južni strani cerkve stoji Marijin steber, ki ga obdajajo 4 svetniki; postavili so ga l. 1681. kranjski deželni stanovi v spomin zmage krščanstva nad Turki. Znamenje je stalo nekdam tik pred cerkvijo; po požaru l. 1774. so ga prestavili na mesto pogorelega jezuitskega samostana.

Južno stran trga z vogalom v Zvezdarsko ulico zavzema lepa baročna dvonadstropna palača poštnega in brzojavnega ravnateljstva, ki jo je sezidal navigacijski ravnatelj in arhitekt pater Gabrijel Gruber, zasnovatelj Gruberjevega prekopa in si v njej uredil svojo zvezdarno in mehanični kabinet. V njej je krasno baročno stopnišče z lepimi štukaturami. Kupola je okrašena s freskami domačega slikarja Andreja Herrleina, ki predstavljajo trgovino, obrt in tehniko. Kapelica v palači slovi po umetniških slikah slikarja Schmidta iz Kremisa.

Ogledovanje starega dela Ljubljane nas dovede na Stari trg, ki nam danes predstavlja le dokaj ozko ulico, a je bil v prejšnjih stoletjih središče tržnega življenja in vrvenja v mestu. Tu se pojavljajo že stare trinadstropne meščanske in plemiške palače kakor Ahačičeva hiša št. 11 a, lepa stavba iz časov rokokoja z mogočnim portalom in umetniško izdelanim balkonom in Petkosigova hiša št. 4, na kateri nas opozarja okrogla spominska plošča iz belega marmorja, da je bil tu rojen dne 28. maja 1641. slavni domači zgodovinar Janez Vajkard Valvazor.

Prišli smo na konec Starega trga. Tu je stala tik ob Čevljarskem mostu, najstarejšem in sprva edinem prehodu čez Ljublanico, *T r a n č a*, prastaro poslopje, vzidano nad mogočnim obokom, ki je vodil z mostu v mesto. Tranča je bila določena za ječe težkim zločincem, l. 1788. pa so jo podrli, ker je bila v nevarnosti, da se sesuje.

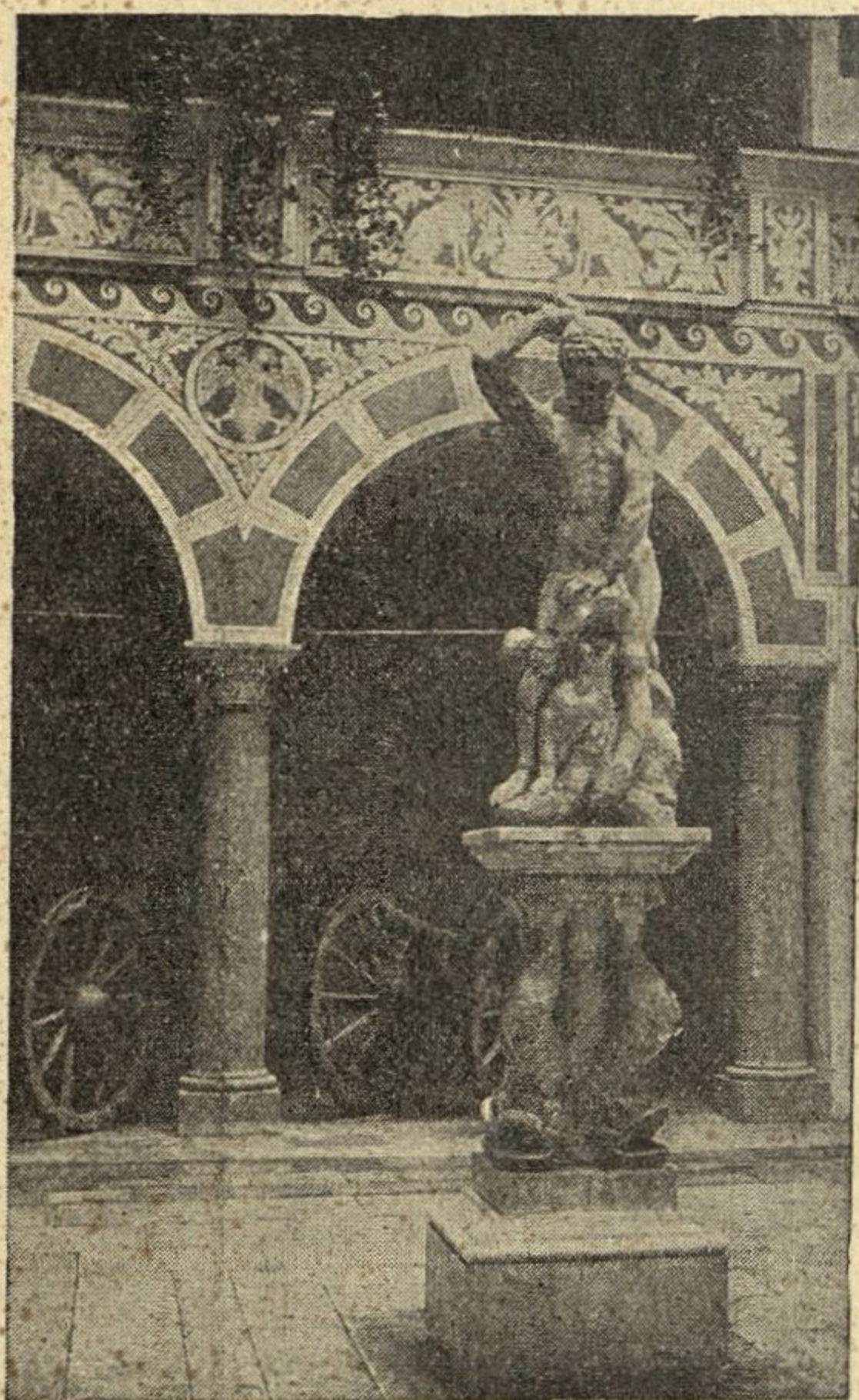
2. Mestni trg

Od tu naprej proti sedanjemu rotovžu se pričinja *M e s t n i t r g*, tudi *V e l i k i t r g*, najznamenitejši in najlepši trg stare Ljubljane, ki sledi v lahnem loku naravni črti, označeni po grajskem hribu in Ljublanici. Trinadstropne hiše, ki jih je na tem trgu začelo v 15. stoletju zidati plemstvo in obogatelo meščanstvo, so se v bistvu ohranile nespremenjene do današnjih dni. Izmed njih je zname-nita Skabernetova hiša št. 10 zaradi lepega pročelja in krasnih arkad na dvorišču. Prelepa je tudi štirinadstropna Souvano-hiša št. 24, zidana v em-pirskem slogu. Mestni trg je v pritličju hiš obdan z modernimi izložbami sta-rih ljubljanskih trgovsk h tvrdk, od katerih obsto-jajo nekatere (Souvan, Krisper, Mikuž) že 100 let.

Rotovž : Stebrišče

Poglavitno poslopje na Mestnem trgu je dvonadstropni rotovž, samozavestno izstopajoč iz črte ostalih hiš, kjer je trg najširši, znanilec ponosa in moči ljubljanskega meščanstva v preteklih stoletjih. Sezidal ga je l. 1718. na mestu prejšnega, l. 1484. zgrajenega rotovža v renesančnem slogu slovenski stavbenik Gregor Maček. Ljubljana, cesarsko mesto in sedež deželni stanov vojvodine Kranjske, je bila v 17. in 18. stoletju eno največjih in najbogatijih trgovskih mest južno od Dunaja in niti Gradec niti Trst ga nista v tem pogledu dohajala. Njegova trgovina je segala do Trsta, Benetk in v zgornjo Italijo, na Bavarsko, Hrvatsko, Ogrsko in celo v Turčijo. Mesto si je samo volilo svoje župane, sodnike in svetovalce, ki so hodili na mestne seje ode ti v rdeč baržun, kakor člani mogočnega mestnega sveta v Benetkah, slavne »signorije«.

Rotovž: Herkulov vodnjak

Bila pa je Ljubljana vedno pretežno slovensko mesto, čeprav je bil jezik uradov nemški. V moderno preurejeni sejni dvorani, ki jo krasita stenski sliki Ivane Kobilce (Slovenija se klanja Ljubljani) in Ivana Vavpotiča (Pogled na Ljubljano z vzhoda), beremo na marmornih ploščah, vzidanih desno in levo od vhodnih vrat, imena vseh županov od l. 1484. do danes. Mnogo je med nji-

mi slovenskih, odn. slovanskih imen, v 16. stoletju: Medič, Kisel, Frankovič, Hren Lenard, Vodopivec Miha, v 17. stoletju: Hren Andrej, Čavelj, Vodopivec Janez, Sonce, Vrbec, Vidič, Kunstelj, Vrtač, Piškon, Dolničar, v 18. stoletju: Puhar, Janežič, Kapus, Kuk, Mikolič, dr. Potočnik, Podobnik, Kokalj, v začetku in sredi 19. stoletja: Rožman, Hradecki, Ambrož. Od slednjih je bil Miha Ambrož leta 1861. izvoljen na slovenskem narodnem programu in velja torej kot prvi slovenski narodni župan ljubljanski; njegov naslednik in somišljenik, dr. Etbin Costa, se je moral l. 1869. umakniti na pritisk nemške vlade. Neprekinjena vrsta slovenskih županov se začne l. 1882. s Petrom Grasselijem. Njegovi nasledniki na županskem stolu pa so bili: Ivan Hribar (1896—1910), prenovitelj Ljubljane po potresu, dr. Ivan Tavčar (1910—1921), dr. Ljudevit Perič (1921—1924), dr. Dinko Puc (1928—1935) in dr. Vladimir Ravnihar.

Pred rotovžem, ob stopnicah pod desno arkado stoji spomenik kralja Petra I. Osvoboditelja, sedečega na konju. Izdelal ga je l. 1931. iz podpeškega marmorja kipar Lojze Dolinar.

Krasna sta vhodna veža in arkadno dvorišče mestne hiše, prenovljena l. 1931/32 po načrtih arh. Plečnika v prvotnem slogu, ki priča s svojimi vitkimi stebrišči v pritličju in finimi umetniškimi okraski na stenah l. nadstropja o izbranem okusu naših prednikov. Na dvorišču stoji Herkulov vodnjak, ki je že l. 1665. stal na Starem trgu in ki predstavlja Herkula, ko ubija Gerijona.

Desna in leva hiša ob rotovžu, ki sta bili nekdanj zasebna last, sta danes sedež mestnih uradov. V levi uraduje župan (mestni predsednik); v pritličju desne hiše je začela poslovati l. 1820. ustanovljena Ljubljanska, pozneje Kranjska hranilnica, l. 1892. pa nova Mestna hranilnica ljubljanska. Pred levo uradno hišo se dviga, nasproti vhoda v Stritarjevo ulico, marmorni Robbov vodnjak z 10 m

visokim, trikotnim obeliskom, najlepši spomenik ljubljanski. Obelisk obdajajo trije na skalah sloneči možje, ki predstavljajo 3 glavne reke kranjske dežele: gorenjsko Savo, notranjsko Ljubljano in dolensko Krko. Devet let je delal mojster Robba na tem spomeniku. Ko ga je l. 1752. dovršil, mu je mestni svet v zahvalo podelil ljubljansko meščanstvo in sedež v zunanjem mestnem svetu.

Okoli rotovža in Robbovega vodnjaka pa tja do stolnice je vrvelo še pred 40 leti pestro tržno življenje. Ko pa je stekla po zaslugi župana Hribarja tod mimo cestna železnica, se je tržišče preložilo na Vodnikov trg, okoli rotovža in vodnjaka pa je postalo tiho in prazno.

3. Okoli stolnice sv. Miklavža

Od Mestnega trga naprej pridemo mimo trinadstropne, umetniško pomembne meščanske hiše pri Bidelmanu (Wilder Mann), nekdanjega prvega ljubljanskega hotela (1731) pred Škofijskim dvorcem, ki ga je dal sezidati l. 1512., petdeset let po ustanovitvi ljubljanske škofije (1462), škof Krištof Ravbar. Tu so stolovali znameniti škofje ljubljanski Tomaž Hren, Anton Alojzij Wolf, Janez Zlatoust Pogačar in Anton Bonav. Jeglič. Tu je prenočil 28. aprila 1797 Napoleon (spomenik v veži škofije!) na svojem zmagovitem pohodu proti Avstriji, tu je od 1809—1811 vladal Napoleonov maršal Auguste Frédéric Louis Marmont, vojvoda dubrovniški, kot guverner ilirskim deželam, ki so segale od Beljaka do Kotora in katerim je bilo od 1809 do 1813 glavno mesto Ljubljana; l. 1821. je v škofijski palači bival ruski car Aleksander I. za časa ljubljanskega kongresa.

Tik ob škofijskem dvorcu, zvezana z njega prvim nadstropjem po zidanem hodniku, stoji, s pročeljem obrnjena na zapad, dvonadstropna stolna cerkev sv. Miklavža, najznamenitejša in najponosnejša cerkev ljub-

Mestni trg z rotovžem in Robbovim vodnjakom l. 1870.
Desno v ozadju Souvanova hiša

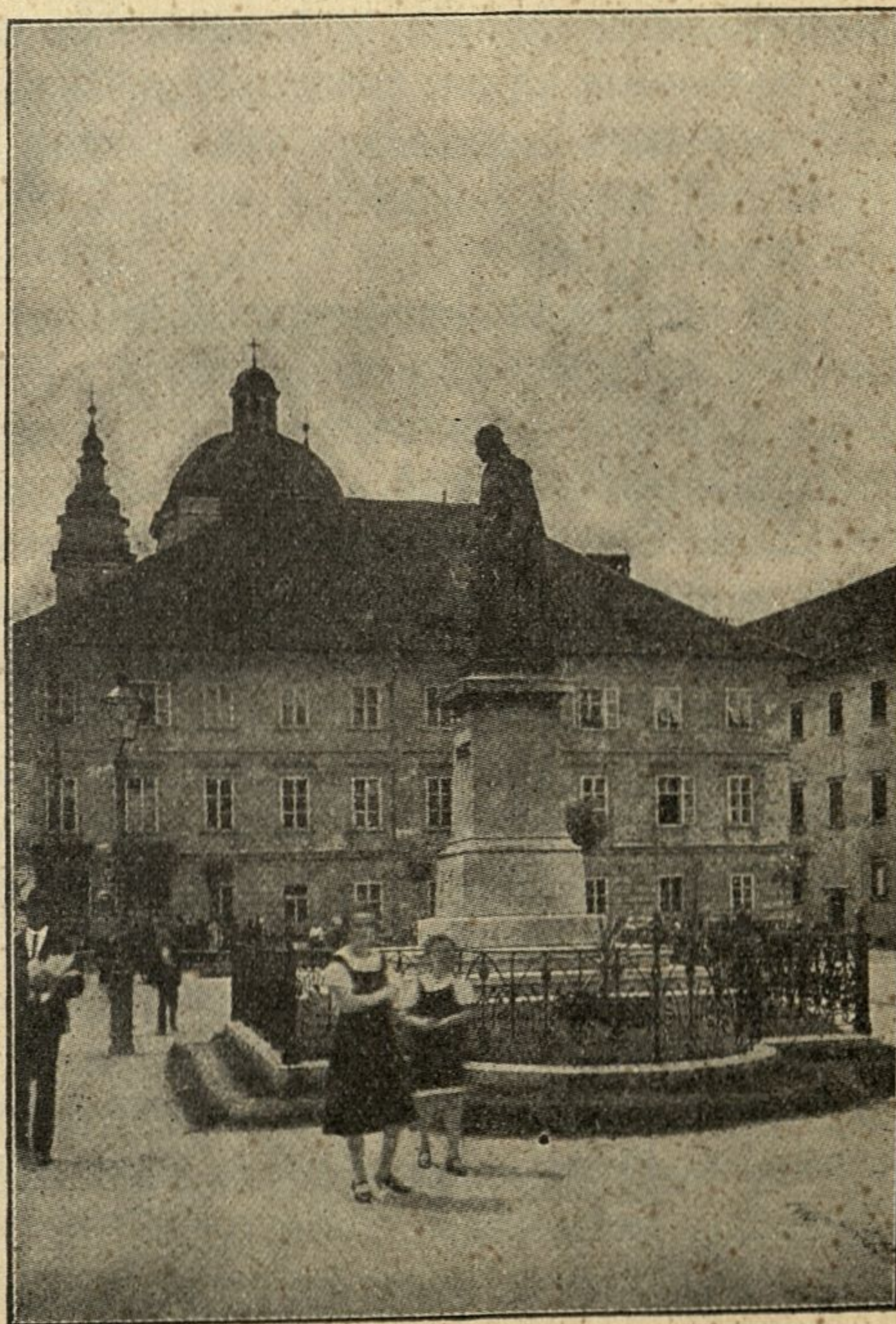
ljanska. Že v 7. stoletju je stala na tem mestu kapelica, posvečena sv. Miklavžu, patronu ribičev in čolnarjev, ki so stanovali tod okoli. V 16. in 17. stoletju je bila stolnica velika gotska stavba z visokim zvonikom, ki so jo pa v začetku 18. stoletja podrli in sezidali na njenem mestu sedanjo veličastno katedralo v baročnem slogu z dvema zvonikoma. Delo sta izvršila v l. 1700.—1707. slovenska stavbenika Pavel Jugovic in Gregor Maček; mogočno kupolo pa je zgradil šele l. 1841. stavbenik Matej Medved.

Notranjost stolnice prevzame vsakega zaradi veličastne prostranosti in izredno bogatega, skoraj razkošnega okrasja. Ves strop in vse stene so poslikane s prelepimi freskami Julija Quaglia in slovenskega slikarja Mateja Langusa. V dolbinah širokega prostora pod kupolo so marmorni kipi prvih škofov rimske Emone. Marmorni so vsi oltarji in krasni kipi svetnikov ob njih. S stropa visi vrsta težkih zlatih lestencev. Razen ogromnih orgel nad vhodom sta še na levi in desni strani ladje dve manjši, na katere bi bila ponosna marsikatera cerkev na deželi. Za velikim oltarjem, prostostoječo menzo z marmornim, kupolastim baldahinom so ob vzhodni strani cerkve umetniško izdelani sedeži za 12 kanonikov; visoko nad njimi gleda v cerkev prelepa slika sv. Miklavža. Na evangeljski strani je pod rdečim baldahinom škofov stol; v prečni ladiji stoji na isti strani krasen oltar sv. Rešnjega telesa, na obeh straneh klečita angela iz marmora, mojstrsko delo Franceta Robbe. V oltarnih kapelah spodnje, podolžne ladje je mnogo oltarnih slik našega slovitega slikarja Matevža Langusa. V drugi kapeli na listni strani počiva knezoškof Anton Alojzij Wolf, ki si je pridobil mnogo zaslug za slovensko kulturo (Wolfov slovar!!) in za vzgojo slov. bogoslovcev.

Na zunanji strani stolnice so vzdani rimski in srednjeveški nagrobniki, na južni strani je za steklom zavarovani gotski kip žalostne Matere Božje, edini kip, ki so ga pre-

vzeli iz stare gotske stolnice. Stene na južni, vzhodni in severni strani krasi po ena velika slika na presno, delo slovenskega kiparja Janeza Wolfa. Na severni strani stojita v dolbinah kipa prvega ljubljanskega škofa, Žige grofa Lamberga (1420—1488) in škofa Tomaža Hrena (1560—1630), gorečega in zmagovitega protivnika protestantov na Kranjskem. Nasproti škofijskemu dvorcu in stolnici se vrste tja do Vodnikovega trga dvonadstropne hiše ljubljanskih kanonikov z ljubkimi vrtovi ob pobočju grajskega hriba, v Semeniški ulici pa se vzdiguje v plemeniti preprostosti dvonadstropno, mogočno se-

**Vodnikov
spomenik.
V ozadju stolp
in kupola
stolnice**

m e n i š č e, sezidano v l. 1708.—1714. Umetniški portal z napisom Virtuti et musis (kreposti in prosveti), je delo slovenskega kiparja Luke Misleja iz l. 1714. Bogato založeno knjižnično dvorano krase Quaglijeve freske.

Vzhodno za semeniščem se širi prostrani V o d n i k o v t r g, kjer je dopoldne, zlasti ob sredah in sobotah, najživahnejši tržni promet, saj je to največje živilsko tržišče ljubljansko. Ob njegovi južni strani sameva, obrnjen proti tlakovanemu cestišču, po katerem vozi cestna železnica v poljansko in šentpetrsko predmestje, preprost, ali zelo učinkovit s p o m e n i k prvega slovenskega pesnika V a l e n t i n a V o d n i k a (1786—1819), delo slovenskega kiparja Alojzija Gangla iz l. 1888. Na marmorni podstavek pod bronastim kipom pesnika-frančiškana je pritrjen, obdan od bronastega lovorjevega venca, znak francoske republike (R. F.), ki ga je poklonil l. 1929. francoski narod pesniku »Ilirije oživljene«.

Na prostoru današnjega Vodnikovega trga je stala do potresa l. 1895. s t a r a g i m n a z i j a, naslednica nekdanje jezuitske gimnazije pri sv. Jakobu. Nanjo spominja še ozka Študentovska ulica, ki drži z Vodnikovega trga na Grad. Stara gimnazija je bila, preden so jo l. 1785. preuredili v naučne namene, frančiškanski samostan z lepo gotsko cerkvijo, v kateri so bile grobnice najznamenitejših kranjskih plemiških rodbin. Za časa francoske zasedbe je bila tu od 12. novembra 1811 tudi a k a d e m i j a s stolicami za bogoslovje, medicino, modroslovje in pravo. Bila je prvi začetek bodoče univerze v Ljubljani, a je prenehala, ko so Francozi zapustili naše dežele.

Vodnikovega trga se drži K r e k o v t r g; z njega se cepita proti vzhodu Poljanska in Streliška cesta, kratka Kopitarjeva ulica pa drži severno do Ljubljanice, čez katero vodi v enem loku široki Z m a j s k i m o s t. Mogočno betonsko stavbo, zgrajeno v secesionističnem slogu, čuvajo na vogalih 4 bronasti zmaji, znaki ljub-

ljanskega grba. Na južni strani mostu, ob Poljanskem nasipu se dviga štirinadstropno moderno poslopje Jugoslovanske tiskarne, na nasprotnem bregu ob spodnjem Šentpeterskem nasipu pa velika trinadstropna tvornica usnja »Indus«.

Severno od Zmajskega mostu drži proti glavnemu kolodvoru široka, tlakovana Resljeva cesta, imenovana po češkem inženjerju Jožefu Reslju, izumitelju ladijskega vijaka, ki je v Ljubljani umrl dne 10. oktobra 1857. V srednjem delu ceste stoji poslopje državnega učiteljišča.

Zapadno od Zmajskega mostu se vrste navzgor ob desnem bregu Ljubljanice številne stojnice ljubljanskih mesarjev ter segajo ob severni strani semenišča do Pogačarjevega trga, ki zavzema vso severno stran stolnice in škofije do Ljubljanice. V pokritih lopah se stalno prodaja domače in južno sadje in sočivje (tudi popoldne). Na zapadu obroblja trg ogromna trinadstropna palača meščanske imovine, sezidana l. 1898. na mestu starega meščanskega špitala, po katerem se je tudi sosedna Stritarjeva ulica imenovala Špitalska ulica. S Pogačarjevega trga drži proti stolnici po vsej širini trga šest kamenitih stopnic. Tu je prišlo dne 20. septembra 1908 do usodnih spopadov med vojaštvom 27. (graškega) pešpolka in ljubljanskim prebivalstvom, ki je demonstriralo za svoje narodne pravice. Pod streli avstrijskega vojaštva sta izdihnila svoje mlado življenje nedolžni žrtvi Rudolf Lunder in Ivan Adamič. Spomin nanje hrani marmorna plošča, vzidana septembra l. 1933. na severni strani obokanega prehoda v stolnico. Ulica od Pogačarjevega trga ob Ljubljani do Zmajskega mostu pa se je prekrstila v Nabrežje 20. septembra.

Na zapadnem koncu tega nabrežja, ob vogalu široke in po potresu vse na novo pozidane Stritarjeve ulice drži prejšnji Frančiškanski most z desnega brega Ljubljanice na Marijin trg. Bil je to prvi zidani most ljubljanski,

ki so ga zgradili l. 1841. na mestu prejšnega lesenega. V današnjih dneh je postal zaradi povečanega prometa pretesen; zato so v zvezi s končno uravnavo in poglobitvijo Ljubljane l. 1931.—1932. zgradili po načrtih arh. Plečnika na vsaki strani še po en betoniran most, ki pa služi le za promet pešcem. Skupina teh mostov, tako zvano trimostje, je okrašeno s kamenito balustrado, iznad katere se dviga 20 vitkih stebrov, na katerih so pritrjene v obliki gorečih plamenic električne svetiljke.

**Prešernov
spomenik,
levo v ozadju
Hotel Union**

4. Marijin trg.

Marijin trg, onstran trimostja, na levem bregu Ljubljane, je eno najvažnejših prometnih križišč sedanje Ljubljane. Na vogalu Miklošičeve ceste zaključuje trg veličastno pročelje Frančiškanske cerkve, do katere držijo široke stopnice. Preden si jo ogledamo, nam zadrži korak mogočni Prešernov spomenik. Izdelal ga je leta 1905. akad. kipar Ivan Zajc. Resno zre nadnaravno veliki bronast lik našega največjega pesnika z marmornega podstavka, nad katerim mu drži vila lovorjev venec, na šumno življenje okoli nje. Nežno zelenje treh vitkih brez skuša pričarati v kamnito okolico dih prirode. Na podstavku spomenika so pritrjeni bronasti reliefi, predstavljajoč prizore iz Prešernovih poezij (Krst pri Savici in Ribič).

**Marijin trg s trimostovjem
in Frančiškansko cerkvijo**

Cerkev Marijinega oznanenja, ki se vzdiguje levo od Prešernovega spomenika, je v sedanji obliki druga najstarejša ljubljanska župna cerkev. Sezidali so jo l. 1646. v ital. baročnem slogu avguštinci, ki so imeli poleg cerkve tudi svoj samostan. Ko so bili l. 1784. razpuščeni, so se vselili sem iz opuščene cerkve na Vodnikovem trgu frančiškani. Veliki oltar iz dragocenega marmorja je delo Franca Robbe. Za njim je loretska kapela Matere

Božje s krasnimi freskami slikarja pl. Goldensteina in z lepo oltarno sliko sv. Valentina, delom slikarja Valentina Metzingerja. Notranjost cerkve je vsa okrašena z lepimi freskami slovenskih slikarjev Matevža Langusa in Janeza Wolfa. V cerkvi je razen velikega oltarja še 5 stranskih oltarjev in 6 kapel s slikami domačih umetnikov Metzingerja, Potočnika, Wolfa. Krasna je tudi marmorna prižnica.

Po novi Ljubljani

1. Miklošičeva cesta

Od Frančiškanske cerkve krenemo po moderni Miklošičevi cesti proti glavnemu kolodvoru. Miklošičeva cesta, ki so jo odprli šele po potresu l. 1895., je dolga več kot $\frac{1}{2}$ km, vsa asfaltirana, sijajno razsvetljena in obdana z modernimi izložbami. Ob njej stoje krasne palače, kakor trinadstropni hotel »Union«, sezidan l. 1904. po načrtih arh. Vancaša, palača Ljudske posojilnice (arh. Vancaš), Zadružne gospodarske banke (arh. Vurnik), Vzajemne posojilnice in Delniške tiskarne (arh. Fabiani). Njeno križišče z Dalmatinovo in Tavčarjevo ulico se štirikotno razširi v Trg Kralja Petra, zasajenim z lepim parkom. V njem stoji na podstavku iz belega marmorja (S. Peruzzi) marmorni kip slavnega slov. jezikoslovca dr. Frana Miklošiča (1813—1891), delo kiparja Iv. Kosa. Severno stran trga zaključuje ponosna Justična palača v renesančnem slogu, kjer poslujejo apelacijsko, okrožno in sresko sodišče. Naprej proti kolodvoru stoji ob Miklošičevi cesti še obsežno poslopje Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, palača Delavske zbornice (arh. Šubic), na vogalu Masarykove ceste, že nasproti kolodvoru pa Dom grafikov (arh. Šubic) in palača Vzajemne zavarovalnice, sezidana l. 1930. po načrtih prof. J. Plečnika, ena najlepših novih palač ljubljanskih.

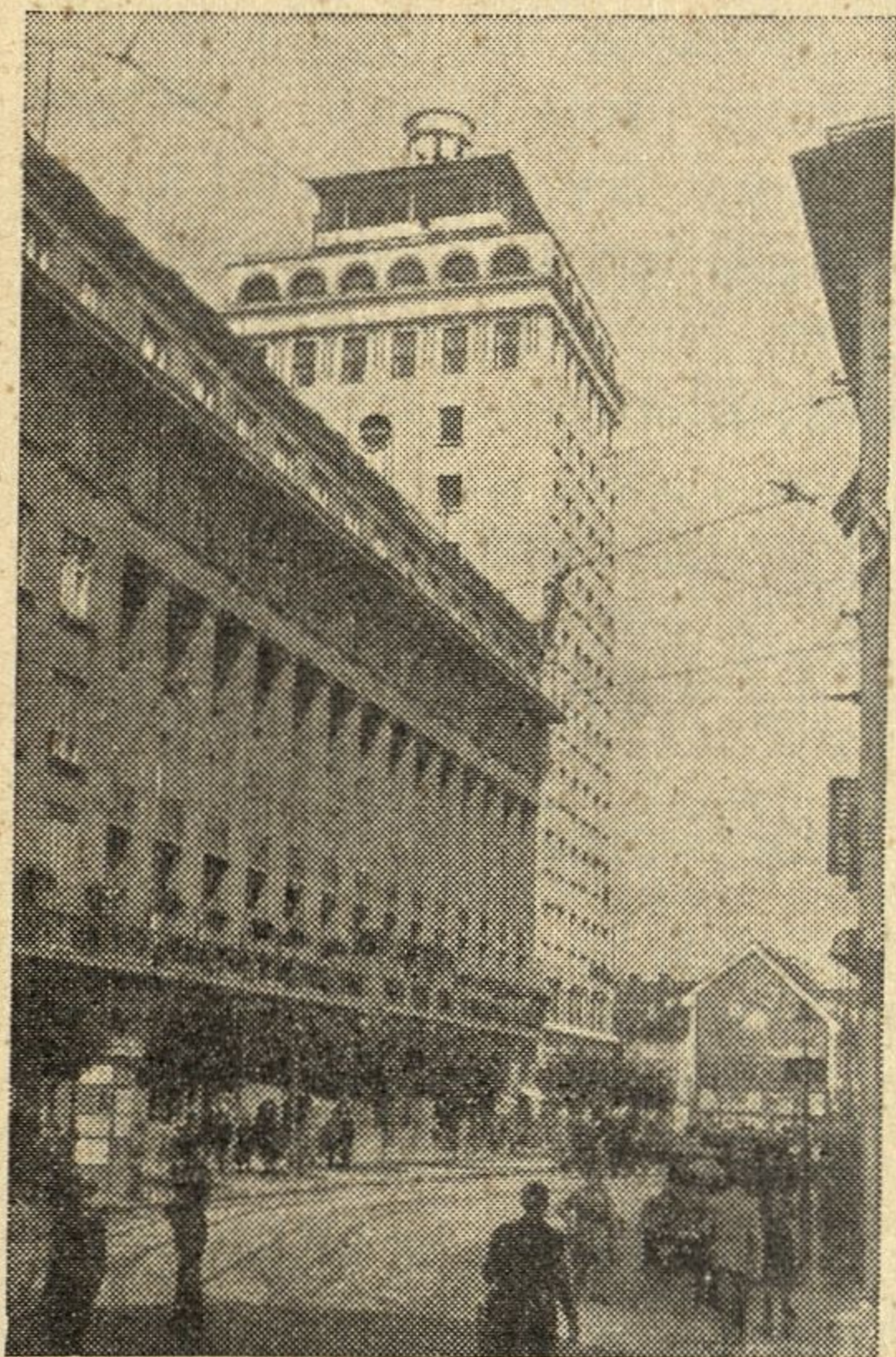
Stari dvonadstropni **G l a v n i k o l o d v o r**, ki so ga sezidali l. 1849., ne ustreza več potrebam povečane Ljubljane; tudi sicer ni na njem nič posebnega, zato se podamo odtod po lepo urejeni široki Masarykovi cesti, na kateri stoji razen že prej omenjenih palač še novi, l. 1932. sezidani hotel **Metropol**, na **T y r š e v o** (prej Dunajsko) c e s t o, ki nas po svoji izredni širini opozarja na to, da je ena glavnih prometnih žil naše države proti severu. Onstran železnice zagledamo staro c e r k e v S v. K r i š t o f a, sezidano l. 1497., kjer je bilo pred 30 leti še ljubljansko p o k o p a l i š č e, a je zdaj opuščeno. Na njem je mnogo grobov naših odličnih mož (Kopitar, Bleiweis, Jurčič, Levstik, Rihar, Tušek, Vrhovec itd.). Stari cerkvi so l. 1933. prizidali novo, po načrtih prof. Plečnika sezidano c e r k e v s v. C i r i l a i n M e t o d a, ki je obenem postala tudi sedež novoustanovljene župnije.

2. V okrilju nebotičnika

Ko se obrnemo sedaj proti mestu na jug, nam od daleč pade v oči velikanska, stolpu podobna novodobna stavba 13. nadstropij. To je ljubljanski »**N e b o t i č n i k**«, ki so ga zidali 2 leti in dozidali l. 1933. Iz Gajeve ulice je vhod v njegovo krasno, z marmorjem obloženo kavarno v 11., 12. in 13. nadstropju, kamor nas popelje v ½ min. dvigalo. Veličasten je razgled z nje na Ljubljano, Grad in okolico.

Pred Nebotičnikom in sosedno palačo Ljubljanske kreditne banke se križajo štiri cestne proge: Prešernova ulica, ki prihaja iz Marijinega trga, Tyrševa cesta in njen južni podaljšek Šelenburgova ulica ter ponosna (Aleksandrova) cesta, ki drži v zapadni smeri proti gradu in parku Tivoliju. Tu stoji nasproti Kreditni banki na vogalu Prešernove in Šelenburgove ulice tudi dvonadstropno poslopje **G l a v n e p o š t e**. Čez dan je na vseh teh cestah in ulicah vedno najživahnejši promet, zato se je tudi trgovsko življenje pomaknilo v ta mestni del.

V Prešernovi ulici, odkoder je lep pogled na Marijin trg in stolnico, vzbuja pozornost trinadstropna palača Mestne hranilnice ljubljanske, sezidane leta 1904. po načrtih arh. Vancaša; na vogalu te ulice in Tyrševe ceste stoji dvonadstropni hotel pri Slonu, danes najstarejši ljubljanski hotel, zgrajen l. 1858. Njegov naslov spominja na slona »Misbabo«, ki ga je leta 1552. spremstvo nadvojvode Maksimilijana na poti iz Španije na Dunaj gnalo skozi Ljubljano, kjer je ta neznana žival vzbudila velikansko strmenje mesta in okolice.

**Nebotičnik in Ljublj.
kreditna banka**

Izpred vogala pri hotelu Slonu odpira široka, asfaltirana *Aleksandrova* cesta prelep pogled na glavni drevored in obširen Tivolski park. Ta cesta je s svojimi krasnimi izložbami, svojim živahnim vrvenjem in stalno promenado ob popoldnevih in večerih ena najbolj reprezentativnih cest ljubljanskih.

Na njej stoje petnadstropna palača Ljubljanske kreditne banke z elegantno kavarno Emono, palača Viktorija z moderno pasažo v Gajevo ulico in krasnimi izložbami, poleg nje palača zavarovalnice Dunav; na vogalu Beethovneve ulice je palača podružnice Prve hrv. štedionice, na vogalu Gledališke ulice petnadstropna palača Trboveljske premogovne družbe, na vogalu Tomanove ulice ponosna

štirinadstropna palača Poštne hranilnice. Tu zagledamo na levo, obdano od čednih nasadov, operno gledališče, sezidano l. 1892. v slogu ital. renesanse. Pred njim stojita sohi znamenitih slov. igralcev Ignacija Borštnika in Antona Verovška.

Prostor med Aleksandrovo cesto, Bleiweisovo cesto in Tomanovo ulico zavzema, dokaj odmaknjen od desne cestne črte, enonadstropni Narodni dom, sezidan leta 1890., v katerem se nahaja l. 1918. ustanovljena Narodna galerija, ki združuje v njega 1. nadstropju umotvore slovenskega slikarstva in kiparstva od 14. stoletja do danes. V njej so zbrani poleg najstarejših spomenikov gotike v naših cerkvah slikarski mojstri izza baročne dobe Valentin Metzinger, Franc Jelovšek, Fortunat Bergant, Anton Cebej in njih posnemalci v 19. stoletju, Leopold Layer in Janez Potočnik (velika dvorana). Za njim se vr-

Ljubljana
Aleksandrova cesta

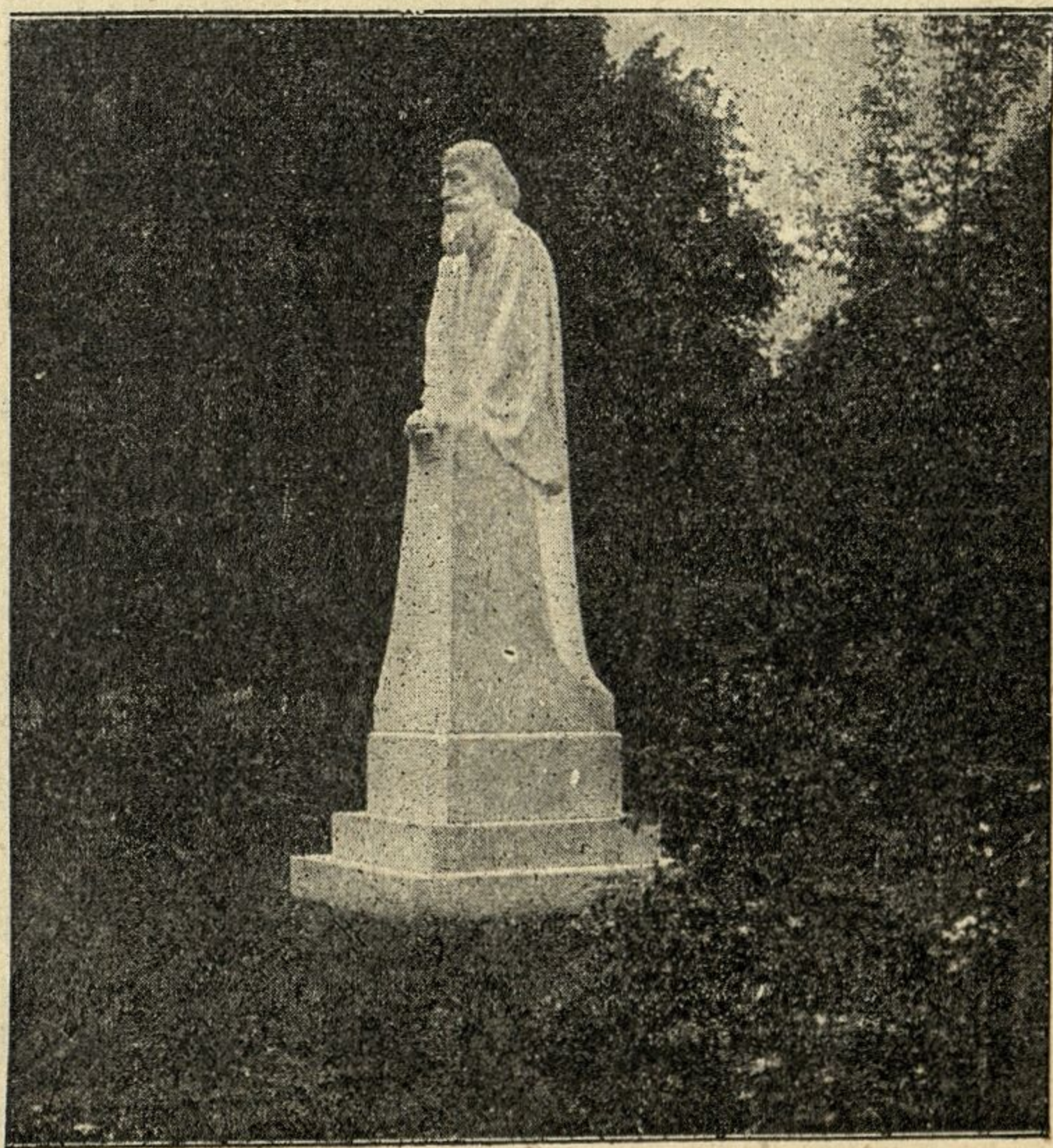
stijo v 7 naslednjih sobah naši slikarji iz začetka 19. stoletja, največji slovenski klasicistični slikar Franc Kavčič, znameniti krajinar Lovro Janša, slavni portretist in freskant Matevž Langus, Prešernov prijatelj; sloviti Goričan Jožef Tominc, priljubljeni portretist Miha Stroj in najodličnejši krajinar sredi 19. stoletja, koroški Slovenec Marko Pernhart. Novejša doba slov. slikarstva je zastopana s slikami slavnih bratov Janeza in Jurija Šubica, Ivana Franketa, Antona Ažbeta. Impresionizem izza konca 19. stoletja zastopajo njega duševni vodja Rihard Jakopič, potem Matija Jama, Matej Sternen in veliki krajinar Ivan Grohar. V naslednji sobi so razvrščeni sodobniki ali notranji sorodniki impresijonizma Ivan Vavpotič, Gojmir Anton Kos, krajinar in portretist Božidar Jakac itd., ki predstavljajo že prehod do novejše slikarske generacije — ekspresionistov. — V mali dvorani galerije je zbrana slovenska plastika od Alojzija Gangla preko Ivana Zajca, Franca Bernekarja, Lojzeta Dolinarja do bratov Kraljev, Tineta Kosa in dr.

3. V zelenju parkov in drevoredov

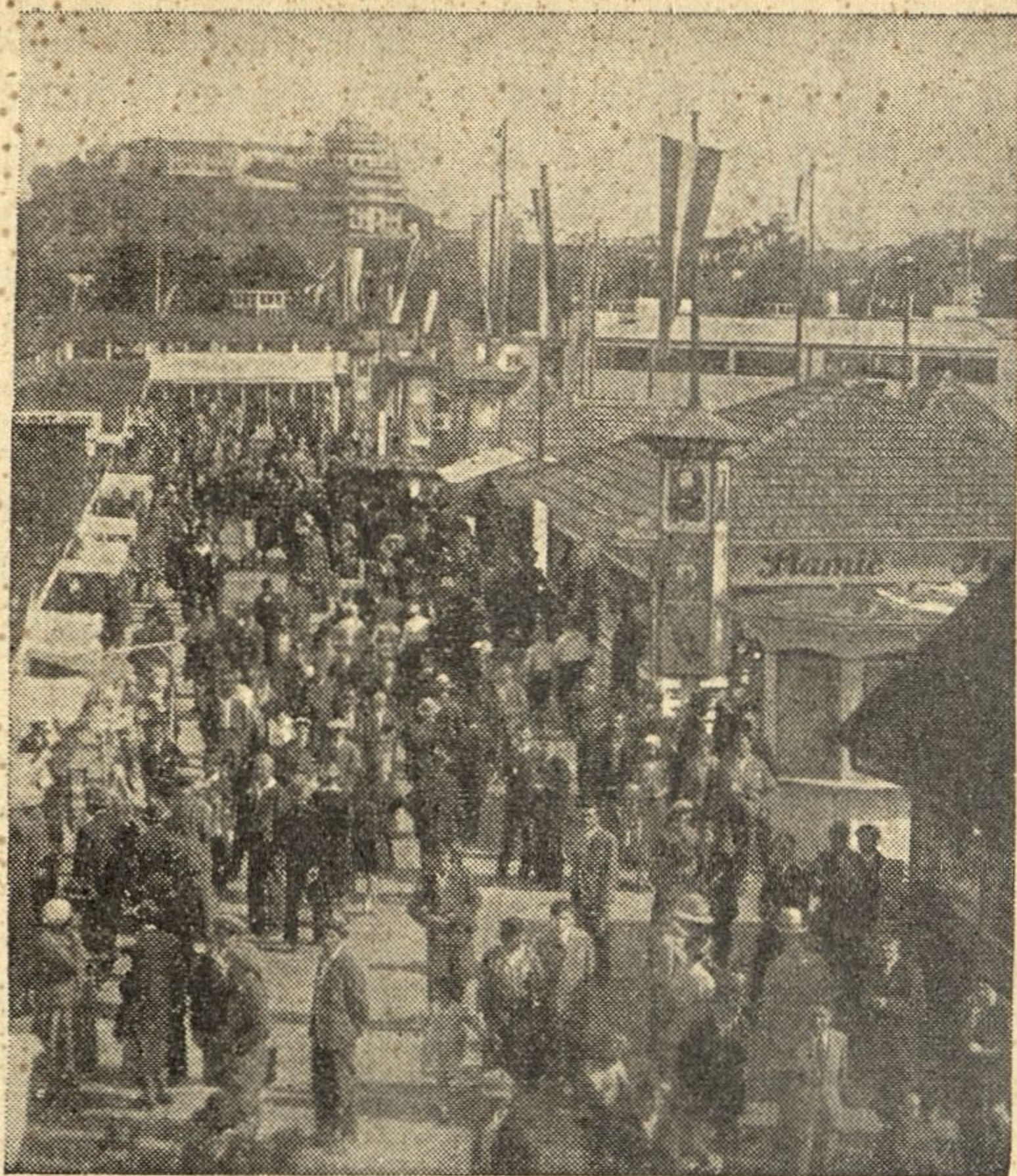
Onstran Bleiweisove ceste prehaja Aleksandrova cesta v 12 m široki Glavni drevored, najbolj priljubljeno ljubljansko šetališče. Še preden ga križa železniška proga Ljubljana-Rakek-Trst, vzbuja pozornost lični Trubarjev park, pred katerim se beli enostavni, a prelepi Trubarjev spomenik, delo prerano umrlega odličnega kiparja Franceta Bernekarja. Primož Trubar (1508—1598), rojen v Rašici pri Velikih Laščah, nam je postal s prevodi svetega pisma v slovenščino ustanovitelj našega knjižnega jezika in položil s tem temelje naši narodni samobitnosti. Za Trubarjevim spomenikom se dviga iz drevesnega zelenja v sirovem dograjena lična stavba pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v bizantinskem slogu.

Ko prestopimo železniško progo, nas sprejmejo v svojo bujno zelenje Tivolski park in drevoredi. Stari stoletni kostanji iz prve dobe so se ohranili v dolgem drevoredu, ki poteka od križišča železniške proge poševno do pivovarne Union na Celovški cesti. V zgornjem koncu tega drevoreda opazimo lični otroški park, v sredini pa telovadišče Ljubljanskega Sokola z monumentalnim portalom. Spodnji konec zavzema Ljubljanski velesejem, kjer se od l. 1921. naprej prirejajo razstave našega industrijskega, trgovskega, obrtnega in kmetijskega dela in združujejo vsako leto v svojih prikupnih in ličnih prostorih čez 100.000 obiskovalcev.

Poleg glavnega vhoda v velesejem, levo od železniskega prehoda čez Celovško cesto, vabi na obisk v poletnih dneh moderno urejeno kopaljšče sportne-

**Trubarjev
spomenik**

**Na
Ljubljanskem
velesejmu**

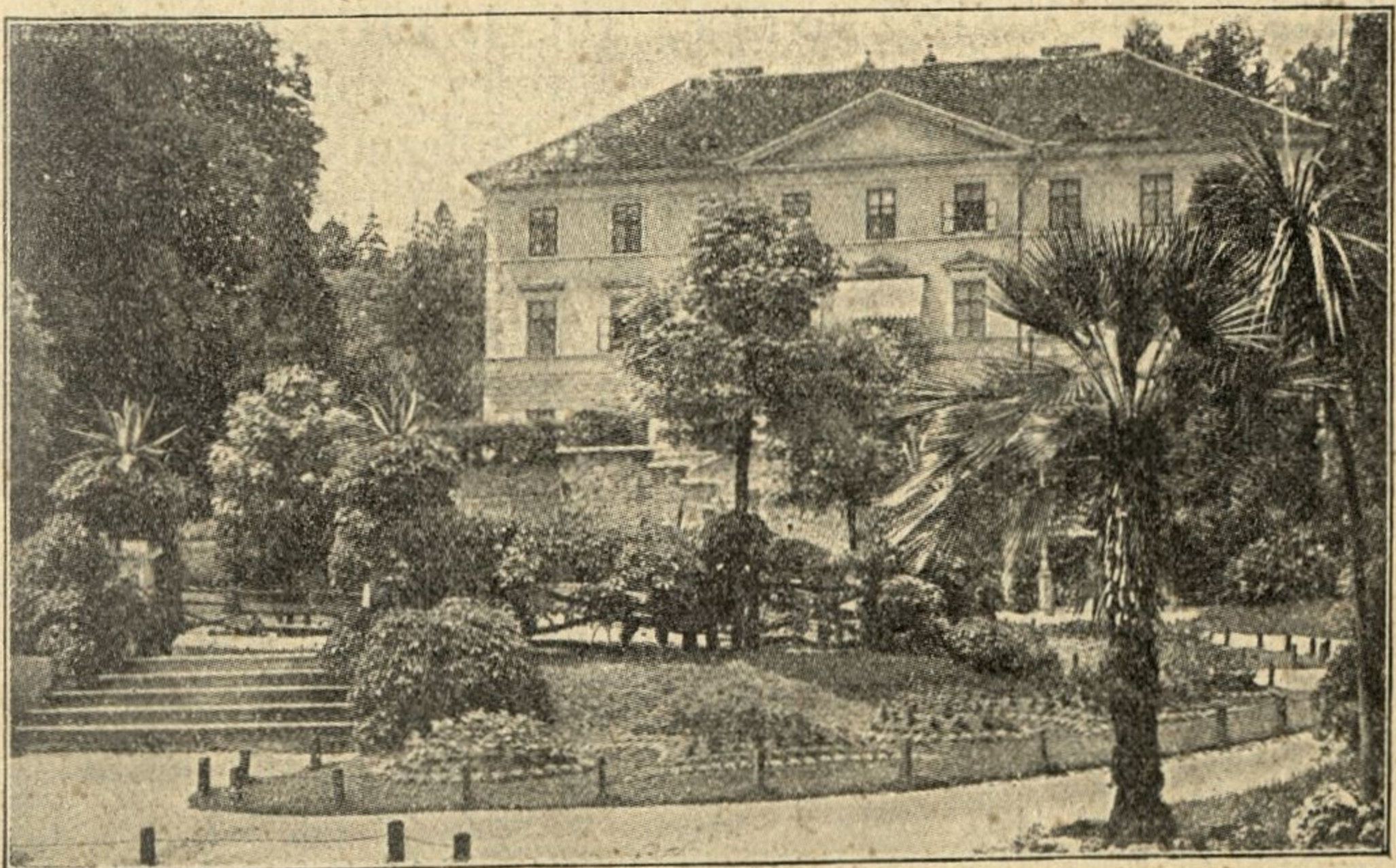
ga kluba »Ilirija« s 300 kabinami, restavracijo, radijskim zvočnikom itd. V tem lepem ljubljanskem kopališču, ki mu doteka prečiščena in temperirana voda iz ljubljanskega vodovoda, se vrše pogostoma plavalne tekme.

Ob severnem pobočju Šišenskega hriba, ki se vzdiguje nad vsemi temi nasadi, drevoredi in parki, stoji ličen hotel Bellevue nad starodavnim predmestjem Šiško, odkoder je ob popoldnevih in večerih krasen razgled po Ljubljani in njeni severni okolici.

Šiška je dobila l. 1929. samostojno župnijo in l. 1924. krasno novo župno cerkev sv. Frančiška Serafina, moderno stebriščno stavbo z uporabo klasičnih motivov; v njeni notranjščini je prostora za 4000 vernikov.

Veliki oltar s piramidnim nastavkom iz kararskega marmorja obdajajo 4 marmorni kandelabri z večno lučjo.

Pa vrnimo se na svoje prvotno izhodišče, v glavni drevored. Na desni sredi lepih nasadov stoji *Jakopičev paviljon*, ki ga je l. 1909. sezidal slikar Rihard Jakopič. Tu se prirejajo vsako leto umetniške razstave slovenskih in slovanskih slikarjev in kiparjev. Na obeh straneh 15 m širokega glavnega drevoreda, ki ga loči dolga vrsta kamnitih kandelabrov z električnimi svetilkami v 2 dela, se širijo prelepi nasadi domačih in eksotičnih dreves, lepotno grmičevje in gredice s krasnim cvetjem, med njimi pa drže pota na vse strani. *Tanovi Tivolski park*, ki je eden najlepših javnih parkov v Jugoslaviji, se je napravil iz prejšnjih mestnih travnikov v l. 1928.—1933.. Na koncu glavnega drevoreda se začneja *stari Tivolski park* s svojimi stoletnimi košatimi drevesi, ljubeznivim majhnim vodometom in s svojimi terasami samih vrtnic. Mimo umetne špilje držita dve, od 4 bronastih psov (arh.

Grad in park Tivoli

Kundtman) oĉuvani stopnišĉi do gradu Tivoli, ki so ga sezidali v 18. stoletju jezuiti, a je pozneje prešel v last maršala Radeckega, slednjiĉ pa na mestno obĉino. Od gradu naprej prehaja park polagoma v Tivolski gozd, od koder drže lepa sprehajališĉa in dobro oskrbovana pota na bližnje izletniške toĉke: Šišenski vrh, Francoske okope, Rožnik, restavracijo Bellevue. Levo za gradom v zatišju zelenega gozdnega poboĉja je bilo l. 1931. napravljeno poletno gledališĉe, kjer se izvajajo vsako leto dramske in operne predstave ob veliki udeleži obĉinstva.

4. Ob Bleiweisovi cesti

Od Aleksandrove ceste naprej proti jugu stojé na vzorno urejeni in asfaltirani Bleiweisovi cesti pomembna javna poslopja. Prvo med njimi na levi strani je dostojanstveni Narodni muzej, ki mu je glavno pročelje obrnjeno na Valvasorjev trg, med Knafljevo in Šubiĉevo ulico. Na tem trgu stoji bronast Ganglov spomenik Ivana Vajkarta Valvasorja, roj. l. 1641. v Ljubljani, slavnega zgodovinarja, ki je v svojem znamenitem delu »Slava vojvodine Kranjske« s toplo ljubeznijo opisal rodno Kranjsko deželó, njeno zgodovino, njena mesta, trge, cerkve in gradove, njene šege in navade in nam na ta naĉin ohranil sila mnogo dragocenega gradiva, zlasti v svojih slikah in lesorezih. Źrtvoval je za to svoje življenjsko delo, ki obsega 4 debele knjige, vse svoje premoženje in obubožen umrl v Krškem meseca septembra 1693.

Sedanji Narodni muzej, ki so ga ustanovili kot deželni muzej že l. 1821. kranjski deželni stanovi, je s splitskim arheološkim muzejem najstarejši muzej naše kraljevine. Sedanja, v renesanĉnem slogu zidana muzejska palaĉa je bila dovršena l. 1888. V veži je na stropu slika Janeza Šubica (znanost in umetnost se klanjata Kranjski). Narodni muzej obsega vse muzejske panoge. Posebno bo-

gate in svetovno znane so njega arheološke zbirke, ki segajo od izkopin neolitske kulture iz časov kolišč, Hallstattske (najdišča Magdalenska gora, Vače) in Latènske dobe do časov rimskih cesarjev. Izkopine iz Emone polnijo vso dvorano; posebnost je pozlačena soha emonskega patricija v naravni velikosti. Krasne so najnovejše izkopine iz Viča in Polhovega gradca. V desnem pritličju so v stenah hodnika vzdani nagrobni in votivni kamni, ohranjenih je tudi mnogo sarkofagov (kamnitih grobišč), krasnih mozaičnih tal itd. Doba preseljevanja narodov je zastopana z izkopinami iz langobardskih grobov pri Kranju, staroslovenska naselitev pa z izkopinami iz Črnomlja, Bleda, Bohinja, Mengša, Komende in Kranja.

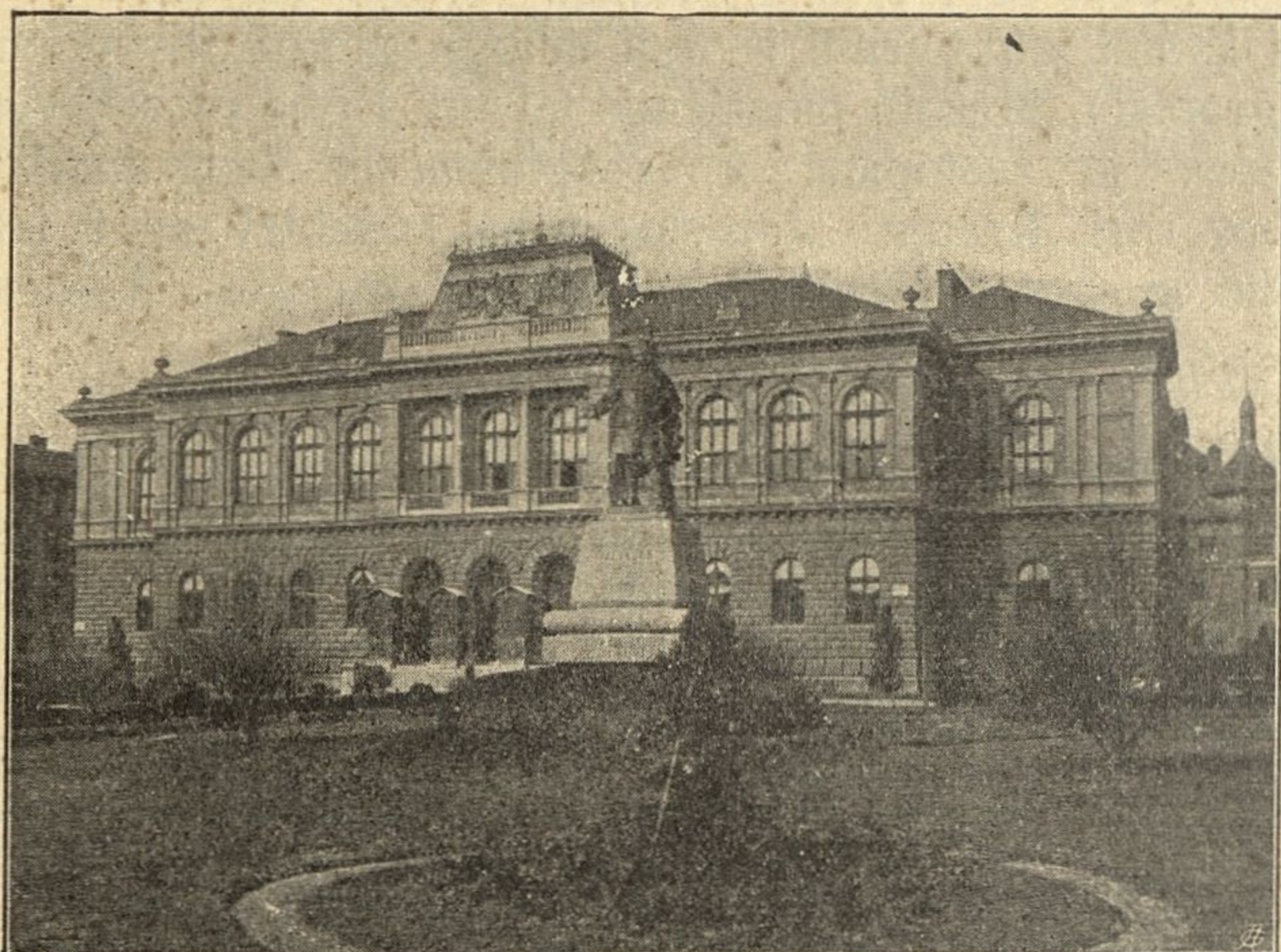
V obrtnem oddelku muzeja so zbrani predmeti umetnostno-obrtne delavnosti vseh dob in panog (kovinski in steklarski, rezbarski izdelki, keramika, vezenine, lesna obrt), zlasti je zbirka historičnega pohištva v zadnjih letih obogatela z izdelki iz časa gotike, renesanse, baroka, rokokoja, empira in biedermaierske dobe.

Muzej hrani tudi bogato galerijo slik, med njimi mnoga dela domačih slikarjev, ki smo jih srečali v Narodni galeriji; tudi domače kiparstvo je zastopano.

Prirodopisni oddelk Narodnega muzeja obsega bogato zbirko domačega živalstva, obsežne herbarije (flora carniolica), lepe in obsežne mineraloške in geološke zbirke, med njimi Zoisovo zbirko mineralij itd.

V Etnografskem muzeju, ki se je l. 1929. odcepil od Narodnega muzeja in ima od tedaj lastno upravo, so združeni izdelki in predmeti naše specifično slovenske ljudske delavnosti. Tu vidimo notranjost stare kmečke hiše z vsem pohištvom, kmečke zibelke, kolovrat, stare podobe na steklu; edinstvena je zbirka panjskih končnic, bogata pa tudi zbirka narodnih noš, vezenin in ročnih del in za Kranjsko značilnih majolik.

Iz muzeja nas vodi pot naprej po Bleiweissovi cesti. Tu stoji na vogalu Šubičeve ulice poslopje državne policijske uprave, njemu nasproti na desni strani pa dvonadstropni ženski licej, zidan l. 1907. po načrtih arh. Fabianija in s podporo slovenskega mecena Jožefa Gorupa-Slavinskega. Na križišču Erjavčeve ceste obvlada cesto

Narodni muzej z Valvazorjevim spomenikom

palača banske uprave Dravske banovine, sezidana l. 1908. v florentinskem slogu. V tej palači so uradovali in stanovali do l. 1918. kranjski deželni predsedniki, od l. 1918. naprej pa predsedniki Narodne vlade in deželne vlade za Slovenijo, od 1922—1929 veliki župani ljubljanske oblasti, od 1929 naprej pa je postala palača sedež bana Dravske banovine, ki obsega do mala vse slovensko ozemlje kraljevine Jugoslavije.

Vštric banske palače se vzdiguje na vogalu Gregorčičeve ceste trinadstropna palača Trgovske akademije, sezidana l. 1934., eno najmodernejših šolskih poslopij ljubljanskih. V tej palači je tudi nastanjena Trgovska šola. Akademija se dotika v Gregorčičevi ulici ponosne palače Trgovskega doma, zgrajene l. 1930., v kateri so našla prostore trgovska združenja Ljubljane in banovine, pa tudi trgovska nadaljevalna šola.

Na koncu Bleiweisove ceste nam odpre desna stranska ulica Vrtača pogled na Rožnik, hrib, ki je eden izmed najbolj priljubljenih sprehodov. S planote pred cerkvijo je na vzhod najlepši razgled po južnem delu Ljubljane, proti zapadu pa na Polhovgrajsko pogorje. Cerkev, sezidana leta 1743., z baročnim zvonikom, nad vežo s tremi oboki, hrani v velikem oltarju krasno sliko Marijinega obiskovanja, delo Jurija Šubica. Pod cerkvijo na zapadni strani je stara domača gostilna, v kateri je stanoval v zadnjih letih Ivan Cankar. Sestop iz Rožnika vodi po slemenih Drenikovega vrha na Šišenski vrh in odtod po markiranih potih ali do gradu Tivoli ali pa k restavraciji Bellevue.

Pot nas vodi od križišča Bleiweisove in Tržaške ceste po široki, z drevoredom zasajeni Groharjevi ulici. Tu je v smeri proti jugu in vzhodu nastala po vojni cela nova mestna četrt lepih vil s sončnimi vrtovi, ki segajo do uravnane Gradaščice in daleč na zapad proti Glincam.

Okoli stare Emone

Ob križišču Groharjeve ceste z Marmontovo ulico krenemo levo na Mirje. Na levi severni strani poteka kakih 300 m dolgo, do 4 m visoko zidovje, poraščeno na vrhu z rušo. To je Rimski zid, zadnji ostanek nekdanjega rimskega mesta Emone, ki je stalo tu pred 2000 leti. Emona je ilirsko ime in Ilirci so bili tisti, ki so si tu

in na bližnjem gradu v davnih stoletjih pred Kr. napravili prva selišča. Rimsko, z močnim zidovjem obdano mesto je postala Emona šele l. 34. pr. Kr., ko je cesar Augustus izvojeval zmago nad alpskimi narodi, ki so prebivali v naših deželah. Mesto je stalo na svetu današnjega predmestja Gradišča, čigar ime kaže, kakor tudi drugod po Slovenskem, na rimsko ali predrimsko naselitev. Zidano v pravokotu na vzvišeni planoti nad ustjem Gradašnice in Ljubljanice, je segalo do današnje Nunske ulice, kjer označuje zid nunskega samostana njegovo severno mejo; na vzhodu je potekalo obzidje v smeri današnje Vegove ulice, na zapadu pa približno v črti današnje Bleiweisove ceste. Mogočno obzidje je bilo obdano s 26 stolpi, v njem je bilo prvotno 18—20 mestnih vrat, ki so se v poznejših nemirnih stoletjih postopoma zazidavala, tako da je ostalo v 4. stoletju po Kr. le še 6 glavnih vrat.

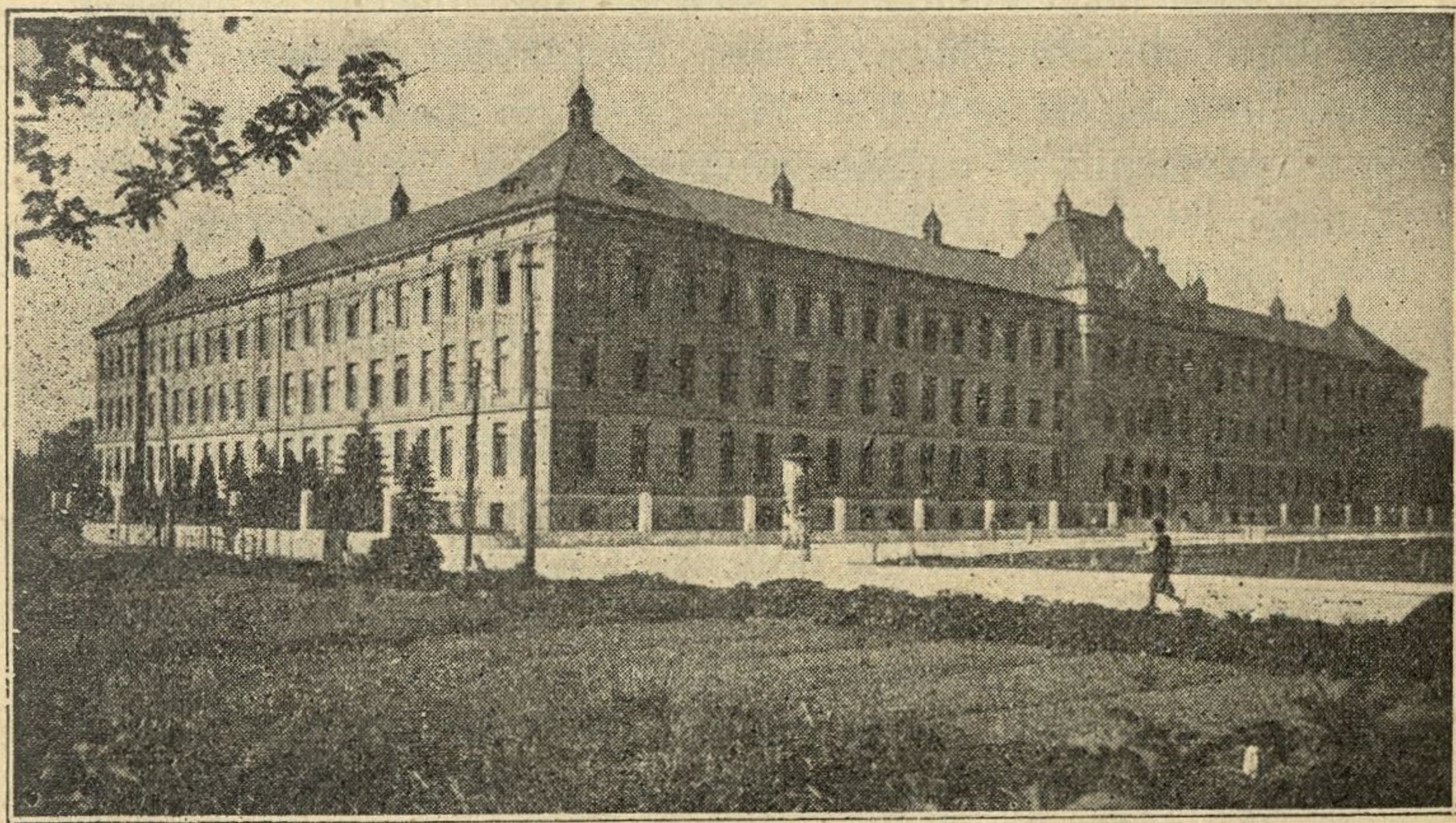
Mesto je bilo oskrbovano z dvojnimi vodovodi izpod Rožnika in iz studenca Slateka izpod Kamne gorice pri Dravljah, ki mu še danes pravijo Rimski studenec, imelo je dobro kanalizacijo in 13—14 m široke, tlakovane ulice. Emona je bilo znamenito križišče rimskih cest in je kot tako že zgodaj nadkrilila starejši Nauportus (Vrhniko). Iz Emone so držale ceste na jug čez Vrhniko in Hrušico (Okra) v Oglej, na sever čez Trojane (Atrans) v Celje (Celeia) in Ptuj (Poetovio) na vzhod čez Krško na Sisek.

O mestu Emoni govori nešteto krasnih in zanimivih izkopin, ki so se našle na njenem obzidanem ozemlju in na emonskih pokopališčih ob začetku Tržaške ceste in ob današnji Tyrševi cesti. Spomin na to pokopališče se je ohranil v starem nazivu »Ajdovščina« za križišče Tyrševe in Gosposvetske ceste. Kaj vse so izkopali v zadnjih stoletih spominov na rimsko Emono! Vso dvorano št. 4 v Narodnem muzeju, ki slovi zaradi teh izkopin, polnijo zbirke rimskih vrčev, kovinastih zrcal, moških britev, ženskega nakitja in otroških igrač, nagrobnih svetilk in ste-

klenih žar, prstanov, ključev, zaponk, kirurškičnega orodja, žličk, novcev iz dobe cesarjev itd. V desnem hodniku muzejskega pritličja, na dvorišču in še v kletih je ohranjena ogromna zbirka rimskih kamnov, posvetilnih oltarjev, mejnikov, milnikov, sarkofagov, kamenitih žar, stebrov, krasnih mozaičnih plošč, vodovodnih cevi itd.

Mirni časi Emone so se nehali l. 238. p. Kr., ko je vdrl traški vojskovodja Maksim iz Panonije proti Ogleju in so morali Emončani svoje mesto na povelje senata zažgati. Kmalu na to so ga sicer zopet pozidali, a mesto je tudi v 4. stoletju hudo trpelo v medsebojnih bojih rimskih cesarjev, v 5. stoletju pa zaradi vpadov germanskih narodov proti Italiji. L. 407. je Emona še stala, ker je v tem letu v njej taboril Alarik, kralj zapadnih Gotov. To je zadnja zgodovinska vest o Emoni; najbrž so jo zavzeli in razrušili l. 452. Huni pod Atilom.

Rimsko ozidje na Mirju so l. 1914. na južni strani oprostili ruše in groblja, ki sta ga pokrivala, in ga pri-

Palača Tehnične srednje šole

merno ohranili, kar izpričuje latinski napis na bronasti plošči, vzidani na vogalni steber v Gorupovi ulici. Po obsežnosti in dobri ohranitvi je rimski zid v Ljubljani edinstven zgodovinski spomenik, ki ga v tem pogledu, kakor pravi prof. dr. Valter Schmid, »ne dosega nobeno drugo rimsko obzidje severno od Apenin«.

Severno od rimskega zida se razteza med Gorupovo ulico in Aškerčevo cesto ogromna šolska palača Tehnične srednje šole, dolga nad 100 in široka nad 50 m, sezidana l. 1910. V veži (iz Aškerčeve ceste) sta vzidana na stranskih stenah spominska medaljona njenih ustanoviteljev, ljubljanskega župana Ivana Hribarja in njenega prvega ravnatelja, Ivana Šubica. Poleg te palače stoji, na isti strani ceste, ločeno po Murnikovi ulici, skromno enonadstropno poslopje tehnične fakultete Aleksandrove univerze, sezidano l. 1922. na pobudo inž. Milana Šukljeta zgolj s prispevki slovenske industrije.

Gorupova ulica, imenovana po veletrgovcu in slovenskem mecenu Josipu Gorupu - Slavinjskem, se nahaja na jugu ob obrežju uravnane Gradaščice, katere zapuščeni bregovi so se v l. 1933.—1934. po načrtih arh. Plečnika spremenili v najljubeznivejše vrtno obrežje prav do njenega izliva v Ljubljanico. Na desni gradaški breg drži novi, široki Trnovski most tik pred trnovsko župno cerkev sv. Janeza Krstnika, sezidano l. 1857. namesto prejšnje kapelice iz l. 1730. v novoromanskem slogu z bizantinskimi elementi. Podoba sv. Janeza Krstnika v velikem oltarju in sv. Antona Puščavnika v levem stranskem oltarju sta deli slovitega domačega slikarja Valentina Metzingerja. Slike v ostalih štirih oltarjih in križev pot je naslikal Pavel Kühnl, freske v presbiteriju pa Matej Strnen. V Marijini kapeli desno od vhoda je oltarna slika delo Matevža Langusa. V tej cerkvi je na veliko soboto (dne 6. aprila 1833) Prešeren prvič videl Primičevo Julijo, ki mu je ljubezen do nje vdahnila nesmrtni njegov »Sonetni

venec«. Tu je dolgo let (1891—1918) bil za župnika rodoljub in ljubljanski lokalni zgodovinar Ivan Vrhovnik; sedanji trnovski župnik pa je slovenski pisatelj Franc Finžgar.

Od trnovskega mostu drži E m o n s k a c e s t a severno med zelenjadnimi vrtovi starega ribiškega predmestja Krakova in na vzhodni strani nekdanjega obzidja Emone, katero se je deloma ohranilo v temeljih Jakopičevega vrta, do Zoisove ceste. Pod zidom Jakopičevega vrta stoji v cesto pomaknjena prastara K r a k o v s k a k a p e l i c a. V njej je znamenit kip M a t e r e B o ž j e iz 13. stoletja, prehodne dobe iz romanskega v gotski slog, eden najstarejših cerkvenih spomenikov ljubljanskih.

V Gosposki četrti

Široka, po načrtih prof. Plečnika dovršeno uravnana Z o i s o v a c e s t a (stari »Zoisov graben«), ki se cepi od Emonske ceste na vzhod, odpira prelep pogled mimo starih plemiških hiš ob njeni severni strani na Sv. Jakoba trg in na Ljubljanski grad. Kjer poteka danes cesta, je bil do l. 1790. mestni jarek, ki je ločil ograjeno mesto na severu od Krakovskega predmestja na jugu. Nad jarkom se je dvigalo mestno obzidje, od katerega se je ohranil le majhen del ob Zoisovi cesti. Obzidje je šlo prav do Ljubljaničine struge (Sv. Jakoba mostu takrat še ni bilo). Varoval ga je okrogel obrambni stolp, ki so ga z obzidjem vred l. 1790. podrli. Tod je stala tudi mestna mitniška hiša.

Na spodnjem koncu Zoisove ceste, na vogalu Brega je 6 m visoka Z o i s o v a p i r a m i d a, sestavljena iz sirovih kamenitih plošč, ovita z bršljanom; na njeni vzhodnji strani je vklesana edina beseda: Zois. V sosedni, vogalni trinadstropni stari palači, ki jo obdaja proti Zoisovi cesti dražestno urejen vrtič z majhnim rimskim tempeljem, je stanoval in deloval konec 18. in v začetku 19. stoletja Ž i g a b a r o n Z o i s (1747—1819), veliki buditelj

in pospeševatelj slovenskih kulturnih in znanstvenih prizadevanj, prijatelj in mecen Valentina Vodnika, Antona Linhartarja, Blaža Kumerdeja, Jerneja Kopitarja itd. Storil je mnogo za povzdigo domačega železarstva v Bohinju in na Zg. Savi, pripomogel z velikimi stroški za olepšanje Ljubljane, odprl Ljubljančanom svoj krasni park med sedanjo Bleiweisovo in Rimsko cesto itd.

Pred Zoisovo palačo stopimo zopet na ozemlje starega mesta. Ves tisti del ob desnem bregu Ljubljanice do današnjega Jurčičevega trga in od Napoleonovega do Dvorskega trga je pozidalo v 15. in 16. stoletju domače plemstvo v novo plemiško četrto, čije središče so zato imenovali Novi trg v nasprotju s Starim trgom onstran Ljubljanice. Mnogo teh starih plemiških hiš in palač, ki so izvečine trinadstropne in zelo razsežne, se je ohranilo do danes, dasi so nekatere in to najznamenitejše (Knežji dvorec, Deželni dvorec) postale žrtve potresa l. 1895.

Nasproti Zoisovi palači stoji na Bregu onstran Križevniške ulice stara trinadstropna palača, nekdanj last baronov Codellijev, obogatelih z železarsko kupčijo. Široki portal krasi oprsni kip viteza pod vojnimi trofejami. Na levem vogalu Salendrove ulice je hiša št. 8, v kateri je živel in umrl znameniti pisatelj in politik dr. Ivan Tavčar (1850—1923). V nasprotni veliki hiši, ki jo je l. 1776. prezidal iz prejšnjih dveh hiš nam že znani slavni stavbenik in učenjak p. Gabrijel Gruber, je poslovala do l. 1857. državna carinarnica, saj je bil Breg, kakor vemo, glavno ljubljansko pristanišče.

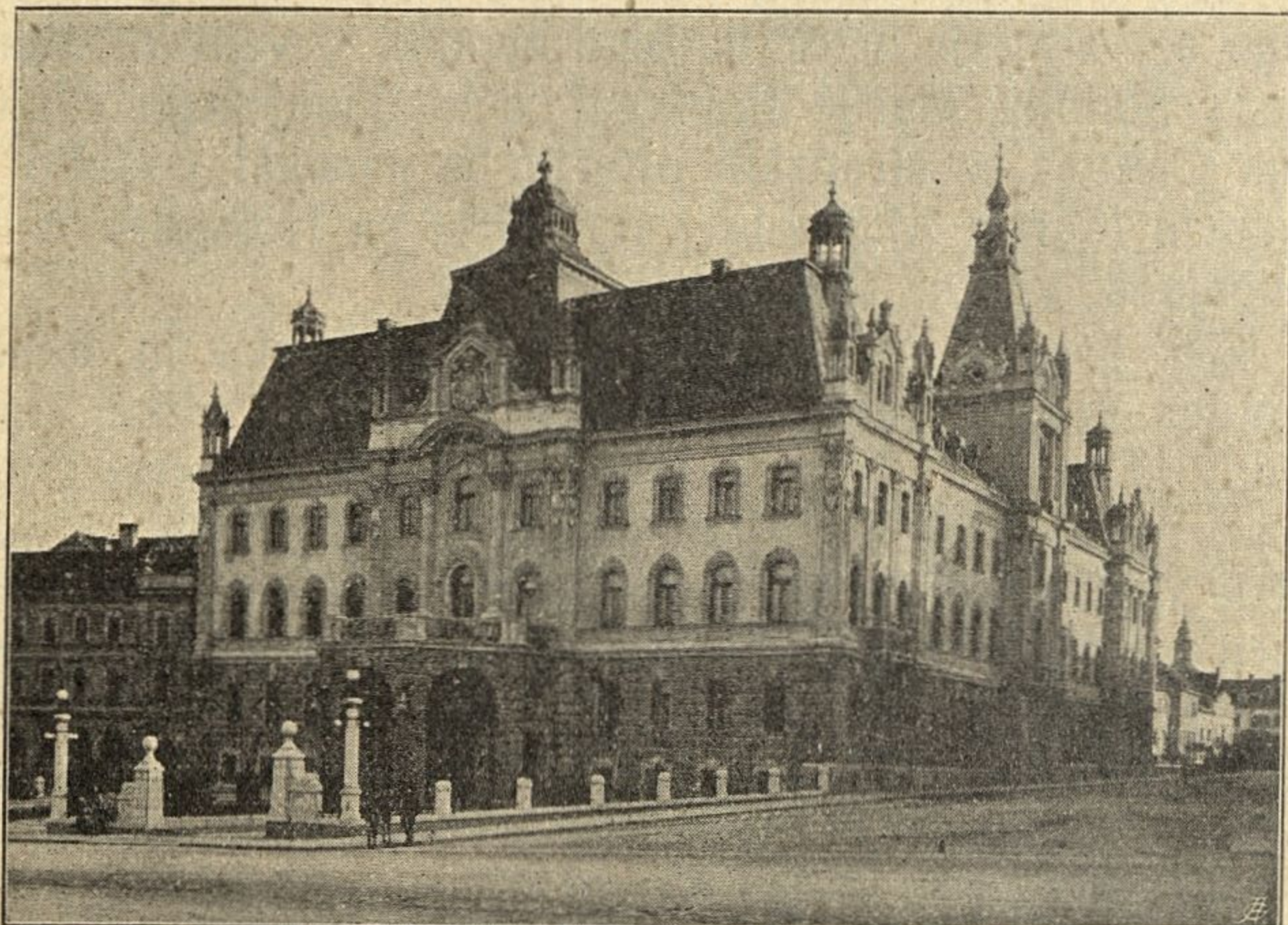
Za Zoisovo hišo zavije proti Križankam ozka in zaradi visokih starih hiš zatohla Križevniška (nekdanj Nemška, še prej Ribiška) ulica. V njej je stanovala v lastni hiši št. 8 slovenska pesnica Lujiza Pesjakova (1828—1898). Tam, kjer se steka ulica v Gosposko ulico, stoji staro poslopje križevniške komende z letno številko 1567 nad vhodnim portalom. Tu je bil sedež kri-

ževniškega reda, ki je bil ustanovljen, da širi krščanstvo med polabskimi in ostalimi Slovani; njegovo delovanje v Ljubljani je zgodovinsko izpričano že l. 1262. Križevniške komende se drži, obrnjena proti Napoleonovemu (prej Valvasorjevemu, še prej Nemškemu) trgu, križevniška cerkev (»K r i ž a n k e«), sezidana v sedanji obliki l. 1714. na mestu prejšne cerkve, ki so jo baje na temeljih porušenega rimskega templja sezidali tempeljski vitezi. Nad štirikotno streho se vzdiguje nizek baročni zvonik. V velikem oltarju je lepa podoba Marije Pomagaj, delo dunajskega slikarja Ivana Canona, v stranskih oltarjih je naslikal podobo sv. Elizabete Martin Altomonte, sv. Jurija pa Holanec Anton Schoenjans. Vse tri slike so iz l. 1715.

Kjer prehaja Napoleonov trg v Emonsko in Rimsko cesto ter Vegovo ulico, stoji 12 m visoki, od vitkih cipres obdani Ilirski stebler v snežni belini hvarskega marmorja; na vrhu se mu blesti pozlačeni grb Ilirije (tri zlate zvezde nad srebrnim polumesecem). Na južni strani je na stebru pritrjena ženska glava, simbol Ilirije, na severni strani pa Napoleonov lik. Na spomeniku beremo znane nam Vodnikove rime iz »Ilirije oživljene«; obenem pove francoski in slovenski napis, da so pod spomenikom pokopani neznan francoski junaki, ki so padli pri nas in za nas v Napoleonovih vojnah. Spomenik je bil dovršen l. 1930. po načrtih arh. Plečnika.

Od Napoleonovega trga držita na sever proti Kongresnemu trgu dve ulici: spodaj Gosposka ulica, obdana od starih plemenitaških palač, ki obrobljajo tudi Novi trg na vzhodni strani te ulice, zgoraj pa široka Vegova ulica. Na njeni desni strani stoji, obdano z ličnim parkom, poslopje Glasbene Matice, pred njim ob cesti in v parku so sohe jugoslovanskih glasbenikov: Jakoba Gallusa - Petelina, Franceta Gerbiča, Benjamina Ipavca, Davorina Jenka, Hugolina Sattnerja ter Mateja Hubada, Vatroslava Lisinskega in Stevana Mokranjca.

Na levi se vzdiguje šolska palača nekdanje višje realke, danes realne gimnazije, na desni pa l. 1902. sezidan novi monumentalni deželni dvorec, nekdanj sedež deželnih glavarjev in kranjskega deželnega zbora. Slovenski deželni glavarji so bili dr. Josip Poklukar (1889—1891), Oton pl. Detela (1891—1908), Fran Šuklje (1908—1911) in dr. Ivan Šušteršič (1911—1918).

Univerza kralja Aleksandra I.

Od l. 1919. je v deželnem dvorcu nameščen naš najvišji naučni zavod, univerza kralja Aleksandra I. V avli univerze je kip pokojnega Viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja, na desni pa spomenik univ. profesorja in znamenitega državoslovca dr. Ivana Žolgerja.

Široki Kongresni trg, ki se pred univerzo odpira, je največji in poleg Mestnega trga najlepši trg ljubljanski. Ime njegovo spominja na kongres evropskih vladarjev, ki se je vršil l. 1821. pod vodstvom avstr. zunanjega

ministra kneza Metternicha ter je imel za cilj zaviranje revolucionarnih in nacionalnih pokretov v Evropi. Skoraj sto let pozneje pa je na tem trgu dne 29. oktobra 1918 narod slovenski proglasil svoje osvobojenje od stoletnih okovov bivše Avstro-Ogrske in svojo pripadnost k državi Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Dve tretjini trga zavzema štirikotna Zvezda, v kateri se križajo med stoletnimi, košatimi kostanji in nasadi pota na 8 strani. Kongresni trg obrobja na vzhodni strani enonadstropno poslopje Filharmonične družbe, ustanovljene že l. 1702., ki ji je sam Beethoven posvetil svojo 6. simfonijo. Tu je stalo prej staro deželno gledališče, ki je l. 1888. pogorelo. Na zapadu trga nas zavzame estetsko dovršeno pročelje baročne Nunske cerkve. Pred njo, toda že sredi trga stoji znamenje sv. Trojice, ki so ga l. 1930. prestavili tu sem iz Ajdovščine, križišča Tyrševe in Gosposvetske ceste; postavljeno je bilo tam l. 1693. v zahvalo, da je bila Ljubljana rešena kuge. Skupina sv. Trojice na vrhu stebra je najbrž delo mojstra Franca Robbe.

Nunska (Uršulinska) cerkev se je sezidala iz ustanove kranjskega veletrgovca in deželana Jakoba pl. Schellenburga, po katerem ima tudi Šelenburgova ulica svoje ime, med l. 1718.—1748. v baročnem slogu. Veliki oltar, visok 14 m, največji v ljubljanski škofiji, je ves iz afriškega marmorja; krasijo ga kipi, ki veljajo za najboljša dela Franceta Robbe. V stranskih oltarjih so oltarne slike delo Valentina Metzingerja, žalostna Mati Božja pa Matije Langusa.

S cerkvijo je združen obširen uršulinski samostan, čigar vrtovi segajo do Bleiweisove ceste. Ob koncu samostana, na vogalu ozke, le za pešce prehodne Nunske ulice, nadaljuje Šelenburgovo ulico cesta Gradišče; na vogalu Gradišča in široke Erjavčeve ceste, ki drži na zapad proti Bleiweisovi cesti, je manjši trg, na katerem stoji Dramsko gledališče, sezidano l. 1908.—1910. Za njim

stoji skupina modernih tri- do petnadstropnih hiš Kranjske hranilnice, odnosno njene naslednice Hranilnice Dravske banovine.

Preden zapustimo Kongresni trg, si ogledamo še na jugovzhodu D v o r s k i t r g , kjer so stala nekdam vice-domska (v stari ljubljansčini »fištamska«) mestna vrata, odkoder je potekalo obzidje do Ljubljanice. Tu drži vzporedno pod Gosposko ulico do Čevljarskega mostu prastara in komaj 2½ m široka Židovska ulica. V tej so se že zgodaj naselili l j u b l j a n s k i ž i d j e zaradi cvetoče ljubljanske trgovine, gotovo že v 13. stoletju, in delali s svojo žilavostjo tedanjim ljubljanskim meščanom, ki so bili po večini trgovci in obrtniki, zelo občutno konkurenco. Čeprav maloštevilni, so židje bogateli od dne do dne in imeli tam, kjer stoji danes hiša št. 4 na Židovski stezi, svojo s i n a g o g o (molilnico). Sovraštvo domačega meščanstva do njih je v 13., 14. in 15. stoletju dovedlo do ponovnih protižidovskih pogromov, v katerih je bilo mnogo židov ubitih. Naposled so Ljubljančani izposlovali l. 1513. odlok cesarja Maksimiljana I., po katerem so se morali vsi židje iz Ljubljane izseliti. Do reform cesarja Jožefa II. (1787) ni smel odslej noben žid prihajati niti na ljubljanske sejme, še-le v 19. stoletju so se začeli židje zopet naseljevati v Ljubljani, njih število pa je tudi še danes kar malenkostno.

S Kongresnega trga pridemo po Šelenburgovi ulici zopet na križišče Tyrševe in Aleksandrove ceste pred pošto. Malo prej pa se odcepi od Šelenburgove ulice, tam kjer stoji lepa dvonadstropna Koslerjeva hiša, na zapad tiha in gosposka Knafljeva ulica. Tu stoji na levi trinadstropna N a r o d n a t i s k a r n a , poleg nje pa palača podružnice N a r o d n e b a n k e . Njej nasproti na vogalu Beethov-nove ulice opazimo prav tako ponosno palačo Z b o r n i c e z a t r g o v i n o , o b r t i n i n d u s t r i j o , s krasnim marmornim stopniščem in umetniško znamenito sejno dvorano v rimskem slogu, izdelanimi leta 1926. po načrtih

arh. Plečnika. Med Beethovnovno in Gledališko ulico, ki pravokotno križata Knafljevo ulico, stoji dvonadstropno poslopje Hranilnice Dravske banovine, naslednice prejšnje Kranjske hranilnice, najstarejšega hranilničnega zavoda države, ki so ga ljubljanski meščani ustanovili l. 1820. Tu so tudi razni oddelki banske uprave.

Šent Peter

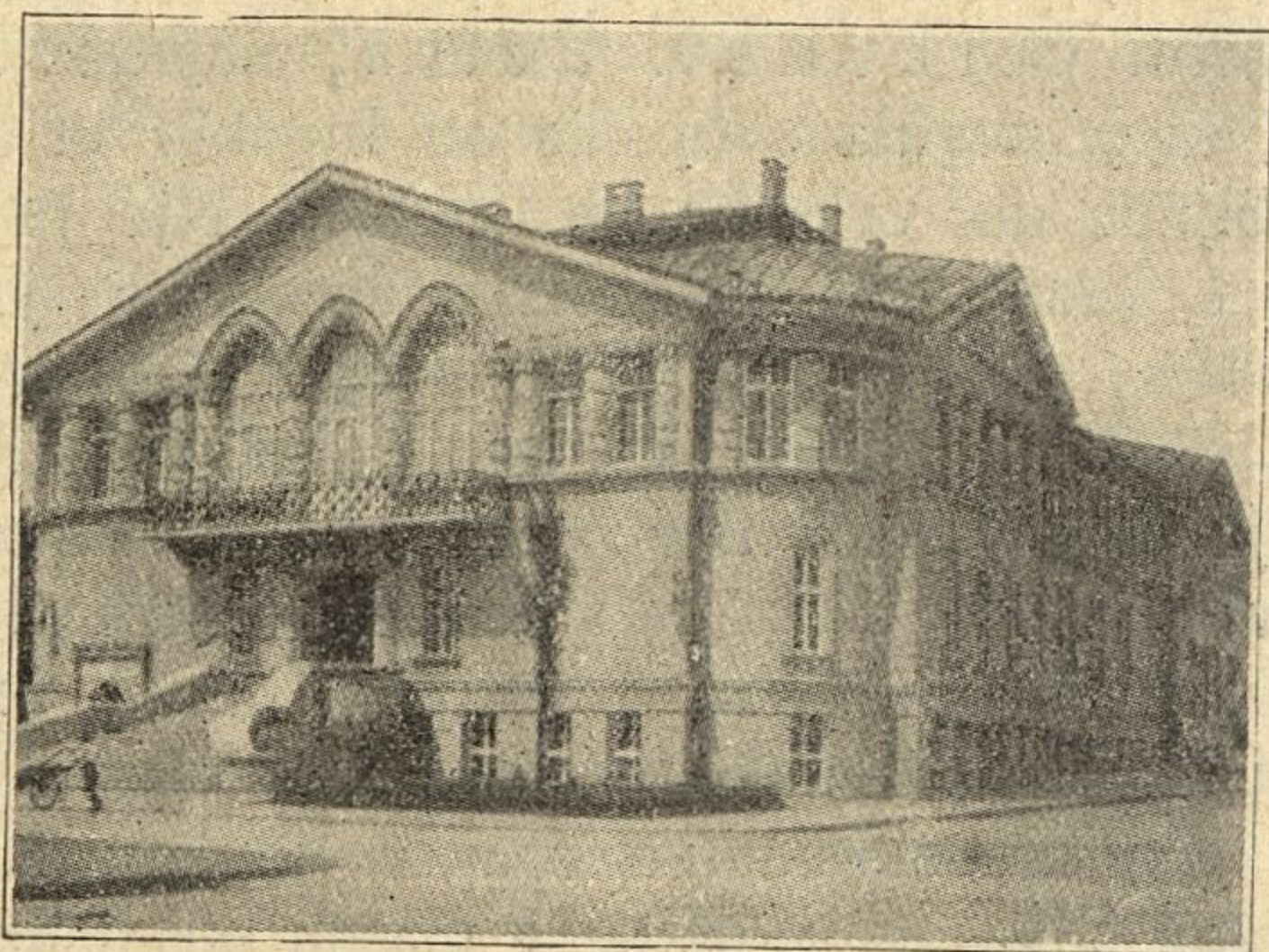
Z Marijinega trga drži skoraj 1 km dolga in ozka Sv. Petra cesta, obdana od starih predmestnih hiš in hišic, vzhodno proti cerkvi sv. Petra, najstarejši župniji ljubljanski, ki je segala svoj čas od litijskih hribov mimo mesta Ljubljane do Vrhnike in Logatca. Nje prvi župnik se omenja l. 1248. Prvotno gotsko cerkev, ki je tu stala že od l. 1385., so Turki l. 1472. požgali, kakor izpričuje spominska plošča, vzidana pri desnem vhodu cerkve.

Sedanja cerkev z dvema zvonikoma in kupolo je bila sezidana v l. 1730.—1733. po vzorcu cerkve S. Giorgio maggiore v Benetkah. Svod v ladiji in kupoli je poslikan s prelepimi freskami, ki kažejo prizore iz življenja sv. Petra; izvršil jih je slovenski slikar France Ilovšek. Njegova je tudi glasovita slika sv. družine v prvem stranskem oltarju na evangelijski strani, ki velja za eno njegovih najboljših del. V ostalih 9 oltarjih je zlasti znamenitih pet Metzingerjevih slik: sv. Nepomuk, križanje, sv. Andrej, sv. Trojica in sv. Florjan s pogledom na goreče Šentpetersko predmestje. V teh oltarjih so tudi slike drugih domačih slikarjev: Matije Langusa, Mihe Stroja in Helene Vurnikove. Krasna je marmorna prižnica. Zunaj cerkve, v malem parku ob Zaloški cesti je svojevrsten spomenik v svetovni vojni padlih faranov, postavljen l. 1927. (arh. Šubic).

Za cerkvijo sv. Petra se razprostira ob Zaloški cesti in njenih stranskih ulicah (Stara pot) bolniška četrt Ljubljane, državna splošna bolnišnica z anatom. in-

štituom univerze, Šlajmerjev dom, Ženska bolnišnica, sanatorij Leonišče in na koncu ceste vojaška bolnišnica.

Ob Hrvatskem trgu z majhnim čednim parkom se cepi na sever široka Jegličeva cesta. Desno od nje pa cesta pod železniškim podvozom na Ljubljansko polje, na katerem leži novo pokopališče pri sv. Križu, ustanovljeno l. 1906., ki se odlikuje po mnogih umetniških spomenikih naših vodilnih mož (dr. Janez E. Krek, dr. Ivan Šušteršič, dr. Gregor Žerjav, Ivan Cankar, Josip Murn, Dragotin Kette, Ivan Grohar, Viktor Parma in dr.).

Sokolski dom na Taboru

Zapadno od cerkve sv. Petra nas dovede Fügnerjeva (prej Škofja) ulica na trg T a b o r, kjer vzbuja našo pozornost S o k o l s k i d o m, sezidan l. 1928. po načrtih arh. Vurnika, in cerkev sv. Srca Jezusovega, dozidana l. 1883. v novogotskem slogu. Na severni strani trga je obširna vojašnica vojvode Mišića, ki sega s svojimi objekti do Masarykove ceste. V Slomškovi ulici, ki drži zapadno od cerkve do Miklošičeve ceste, stoji poslopje mestne elektrarne z ogromnim, 40 m visokim dimnikom.

Na Poljanah

Novi betonirani Mesarski most vodi iz Šentpeterskega predmestja v Poljansko predmestje, ki sega od desnega brega Ljubljanice do severnega pobočja grajskega hriba in do Gruberjevega prekopa. Najzanimivejša stavba je v tem mestnem delu cerkev sv. Jožefa ob Zrinjskega cesti, največja cerkev v škofiji, sezidana v romanškem slogu l. 1913. Nje mogočni, 50 m visoki zvonik dosega s svojim križem skoro višino grajske planote. Cerkev oskrbujejo oo. jezuiti, ki imajo poleg nje svoj trinadstropni kolegij. Drugo za slovensko kulturo zelo pomembno poslopje je II. državna gimnazija na vogalu Poljanske ceste in Stroßmayerjeve ulice. V njegovih pritličnih prostorih na levo se nahaja namreč državna študijska knjižnica, katera hrani nad 150.000 knjig in zvezkov, med njimi zelo redke. Nastala je l. 1774. iz knjižnice ukinjenega Jezuitskega reda in se množila s knjižnimi zbirkami raznih korporacij in zasebnikov, tako n. pr. Žige barona Zoisa, Jerneja Kopitarja, v zadnjem času (1935) s knjižnico umrlega zgodovinarja, župnika Ivana Vrhovnika itd. Izmed 700 starih rokopisov je mnogo srednjeveških, najznamenitejši je cerkveni slovanski rokopis iz 11. stoletja, ki se je nahajal v ruskem samostanu Suprastiju.

Na Poljanski cesti je tudi mnogo človekoljubnih in občekoristnih ustanov. Poleg poslopja finančnega ravnateljstva, v katerem je poslovala do l. 1884. Kranjska hranilnica, stoji Collegium Aloysianum, ki ga je l. 1846. ustanovil ljubljanski knezoškof Anton Alojzij Wolf kot internat za revne gimnazijske dijake, ki se mislijo posvetiti duhovniškemu poklicu. Nižje doli na vogalu Zrinjskega ceste je društvo gospe kršč. ljubezni l. 1886. sezidalo Jožefišče, za bolehne stare žene, na zgornjih

Poljanah je dekliška sirotišnica, ustanova baronice Lichtenthurnove in ogromna deška sirotišnica Marijanišče, sezidana l. 1882. po zaslugi kanonika dr. Jan. Gogale.

*

V bežnih obrisih, ki jih je narekoval tesno odmerjeni obseg pričujoče knjižice, smo se seznanili z glavnimi znamenitostmi bele Ljubljane. Iz njih je razvidno, kako so gradili in množili naši predniki moč, veljavo in lepoto mesta. Za isti cilj deluje tudi današnji rod, da ohrani Ljubljani njeno važno poslanstvo na zapadu naše kraljevine.

Maribor

Splošna slika

Tam, kjer privre mogočna Drava, največja slovenska reka, iz tesnega objema južnega Pohorja in severnega Kozjaka v široko in plodno dravsko polje, na teh naravnih vratih med vzhodnimi ravninami in zapadnim planinskim svetom, leži pod bregovi sončnih Slovenskih goric, Maribor, drugo največje slovensko mesto, kulturno in gospodarsko središče severnega dela Dravske banovine.

Čeprav le 26 m nižje nad morjem (274 m) ko Ljubljana, je njegovo podnebje in v zvezi z njim vsa njegova okolica bistveno različna od Ljubljane. Maribor je namreč precej odmaknjen od gmote Osrednjih Alp, katerih zadnji odrastki, Kozjak in Pohorje, ga varujeta pred ostrimi severnimi in zapadnimi vetrovi, vzhod s svojimi nizkimi griči in goricami in jug z dravskim in ptujskim poljem pa sta povsem odprta. Tako preveva vso pokrajino okoli Maribora, čeprav leži 140 km severneje ko Ljubljana, neki južni čar, neka vesela milina, ki se najbolj očituje v cvetočih sadnih vrtovih in prijaznih vinskih goricah, katere obdajajo mesto vsenaokoli. Bolj zgodnja je tu pomlad, dalje traja jesen, pozimi pa ni takega mraza in zlasti ne megle ko v Ljubljani.

Maribor je danes obmejno mesto, najsevernejše izmed večjih mest naše države. Do avstrijske državne meje pri Št. Ilju je iz mesta le 14 km. In vendar je v gospodarskem, kulturnem in političnem pogledu prevažna točka Jugoslavije, vredna velikih naporov njegovih osvoboditeljev, generala Rudolfa Maistra in doktorja Karla Verstovška v odločilnih novemberskih dneh 1. 1918. Važen je Maribor kot gospodarsko središče vse severne Slovenije. Tu je osredinjena vsa trgovina z deželnimi pridelki, zlasti z vinom in lesom, od tu odpira plovni veletok Drave že od

davnine vrata iz alpskih predelov Koroške in zapadne Štajerske v hrvatske in slavonske nižine, tu mimo poteka od l. 1846. svetovna železniška proga južne železnice iz Dunaja v Trst in Reko in veže stranska koroška proga, otvorjena l. 1863., našo državo s Celovcem, Salzburgom, Zürichom in zapadno Evropo. Vsa bližnja in daljna okolica pa je z mestom povezana po rednih avtobusnih progah, ki vežejo Maribor s Sloven. goricami, Ptujem, Konjicami in Celjem. Obrt in industrija je močno razvita. Odkar so se z južno železnico l. 1866. ustanovile v Magdalenskem predmestju ob koroškem kolodvoru velike železniške delavnice, je začel Maribor dobivati industrijsko obeležje. Poleg starih usnjarskih in mlinskih podjetij je nastalo zlasti v predmestjih Studenci, Teznem in Orešju vse polno mestnih, tekstilnih, kovinskih, lesnih in kemičnih industrij.

Od l. 1848. je postal Maribor tudi k u l t u r n o in p o l i t i č n o s r e d i š č e vse nekdanje slovenske Štajerske. Nevenljiva zasluga knezoškofa Ant. Martina Slomška je, da je izvojeval l. 1857. ustanovitev sedeža lavatinske škofije v Mariboru in na ta način združil slovenski živelj vsega severnega dela današnje Dravske banovine v eno cerkveno enoto. Od tega časa se razvija v Mariboru naše kulturno življenje čedalje čvrsteje, z njim pa tudi politično. Prvi slovenski dnevnik, »Slovenski Narod« je začel 2. aprila 1867. izhajati v Mariboru in se je šele l. 1872. preselil v Ljubljano, v Mariboru se je l. 1861., eno leto pred ljubljansko, ustanovila mariborska Čitalnica, ki je pripravljala in izvedla slovite slovenske tabore na Štajerskem. Tu so vršili delo narodnega preporoda rodoljubi dr. Ferdinand Dominkuš, dr. Janko Serbec, Božidar Raič, Davorin Trstenjak in Anton Tomšič, v novejšem času pa politiki in kulturni delavci dr. Anton Korošec, dr. Karl Verstovšek, Rudolf Maister, dr. Fran Jankovič, dr. Fran Rosina, dr. Jožef Hohnjec, dr. Anton Jerovšek, Ivan Vesenjaki, Fran Žebot, Anton Stegenšek, dr. Fran Kovačič, dr. Leopold Poljanec, dr. Josip To-

minšek, Ivan Kejžar, Fran Baš, Oskar Dev, Hinko Družovič in dr.

Maribor, ki je po ljudskem štetju l. 1931., imel 33.921 prebivalcev, šteje danes čez 35.000 duš. Tu je sedež lavan-tinske škofije, okrožnega in sreskega sodišča, sreskih na-čelstev Maribor desni in levi breg, mestnega poglavarstva, predstojništva mestne policije in obmejnega policijskega komisarijata, glavne carinarnice, drž. železn. delavnic itd. V Mariboru sta dve gimnaziji (humanistična in realna), trgovska akademija, drž. moško in žensko učiteljišče, kn. škof. bogoslovje, banov. sadjarska in vinarska šola in sred-nja kmetijska šola, inženjerska podoficirska šola, internat Dijaški dom, vrsta gospodinjskih šol, šola Glasbene Matice itd. Pomembni za znanost, prosveto in umetnost so njegov muzej, njegova študijska knjižnica, pokrajinski arhiv in narodno gledališče ter vrsta krepko delujočih znanstvenih društev. V Mariboru je 5 tiskarn, tu izhajata 2 dnevna in 3 tedenski časniki, za prospeh tujskega prometa in turisticke pa skrbita delavni organizaciji: Tujska prometna zveza in Slov. planinsko društvo, podružnica Maribor.

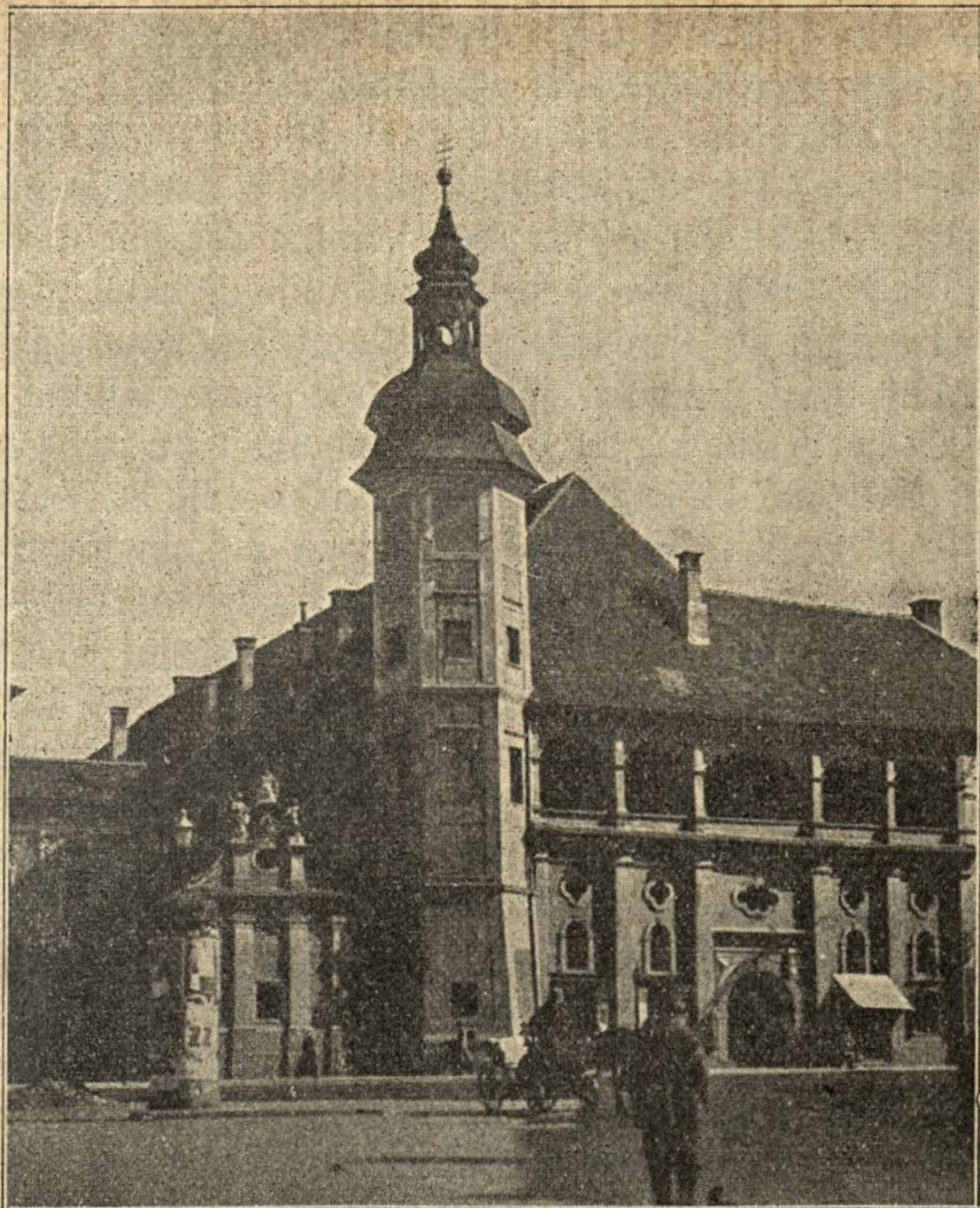

Maribor od zapada z Dravo in mariborskim otokom

Iz mariborske zgodovine

Ozemlje današnjega Maribora in njegove ožje okolice je bilo že v prazgodovinski dobi poseljeno, kar izpričujejo izkopine iz poznokamene dobe pri Kamnici na vznožju Kozjaka in pri Hompošu na vznožju Pohorja. V bližini Vinarske šole so se l. 1931. našli predmeti iz pozne dobe brona. Na pohorski Pošteli je prof. Walter Schmid zasledil obširna utrjena selišča iz Latenske dobe. Spomin na to prastaro naselbino živi še v ljudskem sporočilu, ki pripoveduje o starem mestu, ki je tod stalo. Ali je bil Maribor v rimskih časih kdaj rimska naselbina, ni dognano, čeprav so našli v predmestju Melju in vzhodno od Novega mostu čez Dravo več rimskih kamnov z napisi. Vsekakor so držale mimo današnjega Maribora rimske ceste iz Ptuja (Poetovio) skozi Dravsko dolino v Virunum na Gosposvetskem polju in čez Slovenske gorice v Flavio Solvo (Lipnico).

V srednjem veku je nastala na Piramidi, hribu, ki se vzdiguje na severu sedanjega Maribora, močna utrdba, ki so jo sem postavili v začetku 12. stoletja koroški vojvode iz rodu Sponheimov, da bi zapirali pot madžarskim vpadom na Koroško. Ta utrjeni grad je dobil ime *M a r c h - b u r g*, to je mejni grad, ki je obenem stražil most čez Dravo, edini prehod iz severa na jug daleč na okoli do Ptuja. Ob tem mostu, pod gradom se je začela razvijati naselbina, v kateri se l. 1185. prvič omenja mariborska župnija; l. 1209. je bila naselbina še trg, l. 1257. pa že mesto, obdano z obzidjem, ki je imelo svoj mestni zastop in sodnika ter uživalo glede trgovine in obrti, zlasti z vinom, žitom in lesom, obširne pravice. Vseeno se pa Maribor ni mogel do dobra razviti; l. 1500. šteje komaj 1030 prebivalcev, medtem ko je imela Ljubljana v tem času daleč nad 10.000 ljudi. Ne smemo namreč pozabiti, da Maribor ni bil nikdar sedež deželne gosposke, kakor

Maribor: Grad

Gradec ali Ljubijana in do srede 19. stoletja niti sedež škofije. Poleg tega je skušal Ptuj, ki je bil v posesti solnograških škofov, obdržati na vso moč svoj od davnine podedovani položaj kot gospodarsko središče Sp. Štajerske. Zaradi tega ima Maribor do 18. stoletja značaj agrarnega podeželskega mesta, kar se kaže tudi v zidavi njegovih starih hiš, med katerimi iščemo zaman tako ponosnih in obsežnih plemiških in trgovskih stavb, kakršne vidimo še danes v Ljubljani.

Do konca 15. stoletja so imeli v starem Mariboru vso trgovino v rokah židje, nastanjeni v okolici sedanje Židovske ulice, na vzhodni strani Glavnega trga; njih trgovske zveze so segale daleč na jug, v Benetke in Dubrovnik. L. 1497. pa je mariborskemu meščanstvu uspelo, da so bili z odlokom cesarja Maksimilijana židje pregnani iz Maribora in se niso smeli več vrniti do konca 18. stoletja. Med temi izgnanci je bila baje tudi rodbina Morpurgo, ki je pozneje zaslovela v Benetkah po svojem bogastvu. Nje ime bi kazalo na to, da so bili iz Maribora.

V naslednjih stoletjih je Maribor mnogo pretrpel v bojih z Madžari in Turki. Ogrski kralj Matija Korvin (kralj Matjaž) ga je l. 1480. in 1481. oblegal in zavzel, a obdržati ga ni mogel. Turki so ga v l. 1529 in 1532. skušali osvojiti, a so jih Mariborčani pod vodstvom svojega junaškega župana Krištofa Wildenrainerja odločno odbili. (Po njem je imenovana ulica na južni strani sodne palače v jugovzhodnem delu notranjega mesta). Bolj ko vojne vihre pa so razsajali v tej dobi po Mariboru številni veliki požari (1512, 1601, 1648, 1650, 1700, 1787) in kuga (1666, 1680—1681). Zaradi teh požarov je v Mariboru ohranjenih le zelo malo starih hiš, na kugo, ki je pobrala $\frac{1}{3}$ vsega prebivalstva, pa spominja Marijin steber na Glavnem trgu in kapelica sv. Barbare na Kalvariji.

Vse te nezgode so močno ovirale razvoj Maribora v 16. in 17. stoletju; še-le v 18. stoletju se je mestu obrnilo na bolje. L. 1752. se je vzpostavilo novo upravno okrožje med Muro in Dravo s sedežem v Mariboru, l. 1758. so ustanovili po prenehanju plemenitaške gimnazije v Rušah jezuiti mariborsko, današnjo klasično gimnazijo. V tem času se pojavljajo tudi prvi začetki usnjarske in pivovarske industrije (l. 1762. današnja Čeligijeva pivovarna). Poslopja razpuščenih samostanov je Jožef II. dal porabiti za novoustanovljeno vojaško oblačilnico, ki je še v francoskih vojnah zaposlovala do 800 delavcev. Velika trgov-

ska cesta Dunaj — Maribor — Trst, ki jo je dal zgraditi cesar Karl VI., je pustila ob strani Ptuj, starega tekmeča mesta Maribora in zagotovila Mariboru prometno in gospodarsko nadmoč nad Ptujem.

Otvoritev proge južne železnice Gradec — Maribor — Celje l. 1846. pa pomenja za Maribor popolni gospodarski preobrat in poglobitno osnovo njegovega nadaljnega razvoja. Tudi takrat je ostal Ptuj ob strani, Maribor pa je postal s to železnico izhodišče dravskega polja na sever in jug, s koroško železnico (1863) tudi na zapad. Ustanovitev strojnih železniških delavnic pa je pomaknila Maribor v vrsto naših industrijskih mest. Kako je železnica vplivala na razvoj Maribora, se vidi najbolje iz tega, da šteje Maribor danes dvanajstkrat toliko prebivalcev ko pred železnicami (l. 1845.: 2900, l. 1835.: 35.000), Ljubljana le štirikrat toliko.

L. 1851. se je mestu priklopilo nekdanje graško in magdalensko predmestje in okoliška vas Orešje pod Stolnim hribom; mestni značaj pa imajo danes tudi že predkraji Krčevina na severu, Pobrežje na vzhodu, Tezno na jugu in Studenci na zapadu.

Ogled mesta

1. Na dravskem mostu

Sedaj, ko poznamo vsaj v glavnem pomen in razvojno zgodovino Maribora, si oglejmo to ljubeznivo mesto v podrobnem. Začnemo pa svoje ogledovanje tam, odkoder je pogled na mesto najlepši in najznačilnejši, na novem dravskem mostu, ki veže staro mesto na severu z nekdanjim magdalenskim predmestjem na jugu. Most so zgradili l. 1913. na treh železnih lokih. Drava, ki je tu že močnejši, plovni veletok, teče, nad 100 m široka, globoko pod nami in deli mesto v dva neenaka dela: severni na levem

bregu, ki se položno dviga od starega mestnega jedra proti bližnjim goricam Kalvariji, Piramidi in Stolnemu hribu in južni, ki sega s svojimi železniškimi in industrijskimi napravami, vojašnicami, bolniškimi in kaznilniškimi poslopji v široko ravnino mariborskega polja.

Ves stari obrežni Maribor, kolikor ga je še ohranjenega, leži pod nami: tu vidimo še staro pristaniško hišo z močnim, okroglim brambnim stolpom in del mestnih utrdb, ki padajo strmo v vodo (Mariborske Benetke). Nad njimi se vzdiguje večje poslopje, ki je bilo nekdanja minoritska cerkev s samostanom, posvečena Materi Božji, a se je od leta 1784. po odpravi minoritov porabljala v posvetne namene. Danes služi za skladišče moke. V cerkvi je stala v glavnem oltarju, ki ga tudi ni več, čudodelna soha Matere Božje, ki so jo l. 1747. tu sem prenesli iz Konjic; l. 1784. pa oddali v predhodnico današnje Frančiškanske cerkve. Še pa so se na stropu presbiterija ohranile freske slikarja J. Göblerja, ki nam kaže v svetlih barvah češčenje Marije pomočnice.

Od stare minoritske cerkve najprej zagledamo višje gori ob Dravskem bregu železno brv, ki omogoča pešcem prehod s Koroške ceste v predkraj Studence. Naprej proti zapadu pa obstane pogled na mogočnem ozadju temnega Pohorja, ki sega 42 km daleč, do nekdanje koroške meje. Če pogledamo na vzhod, vidimo pod mostom stare usnjarne s svojimi visokimi strehami in okornimi dimniki, nižje doli mogočne loke železniškega mostu; daleč zadaj se svetijo melinasta pobočja Meljskega hriba, še dalje pa se izgublja pogled v neskončno valovje zelenih slovenskih goric tja do daljnega gradu Vurberga, ki se beli poleg nešteti cerkvic in vasi na obzorju.

Nazaj beži pogled na mesto pred nami. Stavbe visokih, modernih hiš ob mostu zakrivajo le za trenotek slikovito podobo nepreglednih streh, iznad katerih se dvigajo baročni stolp stolnice in stolpa frančiškanske cerkve; povsod

pa nam trga enoličnost zidov bujno zelenje vrtov in dreves, drevoredov in parkov, ki se slednjič strnejo z zelenim ven-
cem okoliških hribov in vinogradov. Živahno je vrvenje
pešcev na mostu, zlasti ob tržnih dneh, ko prinašajo oko-
ličani svoje pridelke na bližnji Glavni trg, a tudi vozni in
avtomobilski promet je znaten. Tudi pod mostom, na Dravi
sami je včasih prav živo. Tu vidimo pogostoma cele redi
velikih splavov, na katerih prevažajo pohorski splavarji
svoj les po Dravi navzdol mimo Ptuja v daljne hrvatske
in slavonske kraje in celo do Beograda.

2. Glavni trg

Z mostu stopamo v severni smeri proti največjemu
trgu starega mesta, Glavnemu trgu. Na severni strani stoji
kot najvažnejše poslopje mestni r o t o v ž, sezidan l. 1515.,
sredi trga pa Marijin steber, obdan od 6 svetnikov, ki so

Glavni trg: Na desni rotovž, v sredi Marijin steber

ga mariborski meščani l. 1681. postavili iz hvaležnosti, da je kuga ponehala. Marijin kip vrh stebra je delo kiparja Josipa Strauba iz l. 1743. Na enonadstropnem rotovžu je zanimiv krasen renesančni balkon, s katerega so v prejšnjih stoletjih mestni sodniki razglašavali sodbe. Nad balkonom je strešica, ki jo nosita gracijozna arkadna oboka, del obokov je bogato okrašen z ornamentami. V sredi med stebriči balustrade izstopa kameniti mestni grb z letnico 1565. Mariborski mestni grb predstavlja na rdečem polju dva zidana stolpa, zvezana po srebrnih mestnih vratih, nad njimi pa letečega srebrnega goloba. V notranjosti je znamenita sejna dvorana s prelepimi slikami mariborskih županov in umetniškimi stukaturami na stropu, najbrž delo kiparja Quadro iz l. 1728. Rotovž sega s svojim severnim pročeljem in levim stranskim traktom na Rotovški trg, ki je zopet zvezan s Slomškovi trgom. Arkadni hodniki v prvem nadstropju in obokano pritličje rotovža na tej strani kažejo, da so zgradbo oblikovali italijanski stavbeniki.

Najstarejši del Glavnega trga in Maribora sploh je na njegovi vzhodni strani, tam kjer spominja ozka in zagatna Židovska ulica na nekdanji židovski Ghetto. Ako začasno zapustimo Glavni trg po bližnji Kopališki ulici, pridemo ob Dravskem bregu do Usnjarske ulice, kjer stoji stari vodni stolp, ki služi sedaj kot skladišče za usnje. Od tu je šlo nekoč vzhodno mestno obzidje do drugega stolpa na koncu Židovske ulice in naprèj ob zapadni črti Kopališke ulice do mestnega gradu na koncu današnje Aleksandrove ceste. V Usnjarski ulici pa kaže obok med hišo št. 21 in nasprotnim mogočnim, peterokotnim stolpom mesto, kjer so bila nekoč vodna vrata.

Glavni trg je res glavno mariborsko tržišče živil še danes. Tu se prodajajo vsi kmetijski pridelki, sočivje, jajca, kuretina, sadje in grozdje. Kdor se hoče seznaniti z različnimi štajerskimi narečji in študirati kmetsko ljudstvo,

njega postavo, obličje, vedenje in nošo, naj ne zamudi dopoldanskega trga.

Na zapadnem koncu Glavnega trga, tam kjer začenja Koroška ulica, stoji cerkev sv. Alojzija, ki so jo sezidali jezuiti leta 1769. v italijanskem slogu. Ko je bil leta 1773. jezuitski red razpuščen, so cerkev zaprli in jo prenavljali v vojaško skladišče, stari stolp pa podrli. Taka je ostala do l. 1831., ko se je zopet odprla za cerkveni obisk gimnazijcem, ki so bili nameščeni v poslopju poleg. L. 1859. se je z ustanovitvijo škofije poslopje nekdanje gimnazije določilo za bogoslovno semenišče, obenem se je cerkev temeljito prenovila in zgradil veliki oltar z J. Tumejevo sliko sv. Alojzija.

Pri cerkvi sv. Alojzija drži iz Glavnega trga proti zapadu (Kamnici, Selnici, Fali itd.) Koroška cesta. V hiši št. 3 je gostilna »Pri roži«, kjer je l. 1814. prenočeval tudi Črni Jurij, praded našega kralja.

3. Okoli Slomškovega trga

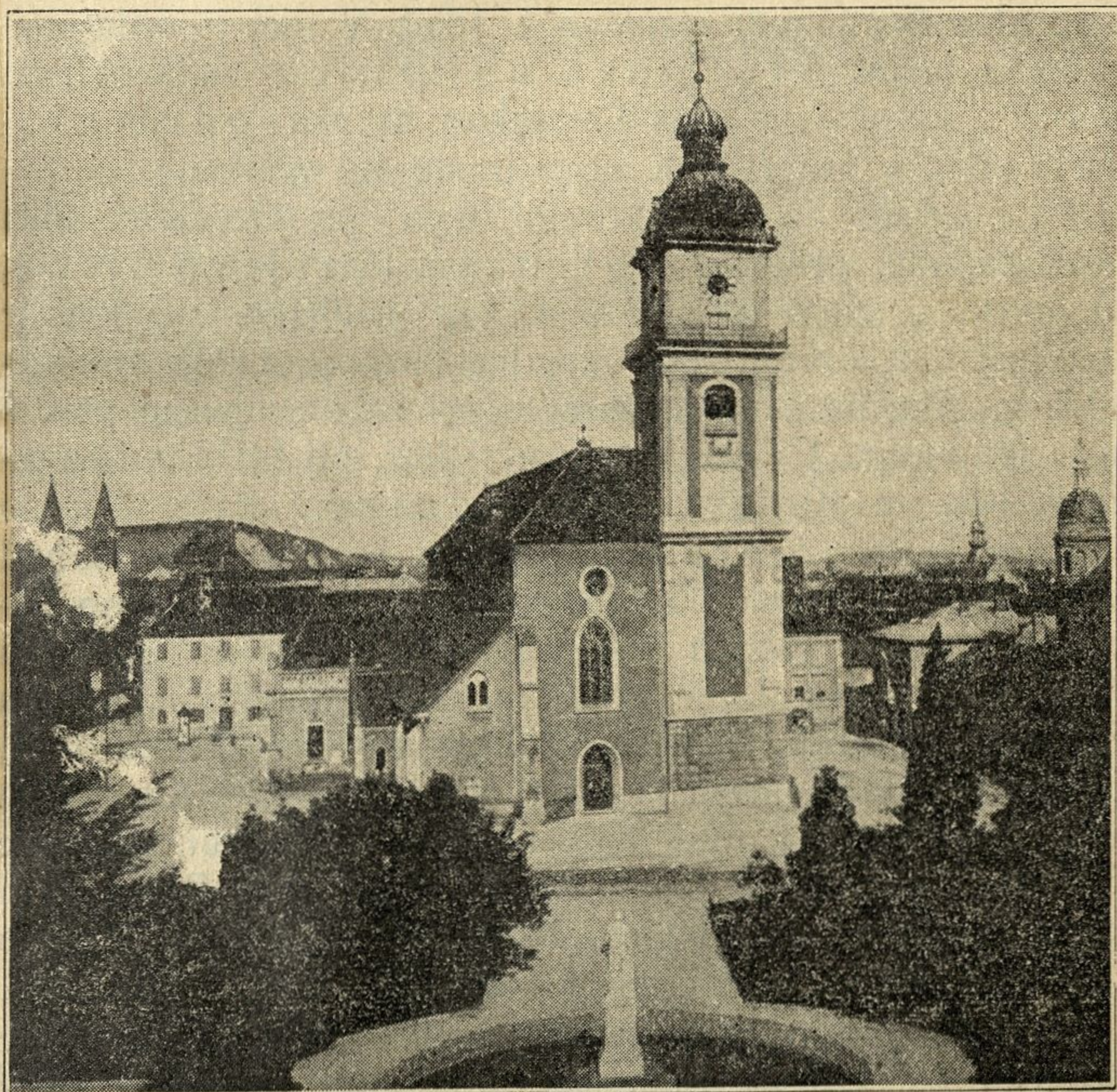
Z Glavnega trga pridemo skozi Stolno ulico na prostori Slomškov trg. Na levi strani je glavna pošta, sredi trga pa stoji 50 m dolga in 16,5 m visoka mariborska stolnica, posvečena sv. Janezu Krstniku, eden najstarejših in najznamenitejših mariborskih spomenikov. Sezidana okoli l. 1150. kot romanska bazilika, je bila v 15. in 16. stoletju prenavljena v gotskem slogu. Iz tega časa izvira gotski kor (1521) v presbiteriju s krasnimi kamniti sedeži. Znamenite so tudi rezbarije Janeza Holzingerja (18. stoletje) na naslanjalih klopi v presbiteriju, predstavljajoče prizore iz življenja sv. Janeza Krstnika in steklene slikarije v gotskih oknih. V presbiteriju je marmornat kip škofa Martina Slomška, delo kiparja Ivana Zajca. V njem je dosegel Zajc v obrazu največjo podobnost z živim Slomškom.

Znamenita je tudi križeva kapela na severni strani cerkve, zgrajena leta 1715., z baročno sliko na stropu in lepo izrezljanimi vratci na tabernaklju, ki kažejo Melkizedekovo darovanje in nabiranje mane v puščavi. Kip križanega v oltarju obdaja pobožna legenda; bela krogla v prsih je ostanek snežne kepe, katero je vrgel grešnik v podobo, ko je stala še zunaj cerkve. Kepa pa se ni stalila; da zadostijo nad Križanim izvršeni greh, so mariborski meščani cerkvi prizidali križevo kapelo in vanjo postavili podobo Kristusovo.

Desno ob glavnem vhodu v cerkev stoji renesančni, 57 m visoki zvonik, delo Pavla Porte iz l. 1624. Strela, ki je udarila vanj l. 1792., ga je tako poškodovala, da so ga morali za 19 m znižati; od takrat je tudi sedanja baročna streha. Pri vhodu v zvonik je vzidan v vznožju lev iz pohorskega marmorja, najbrž spomenik iz rimskih časov, ki so ga našli v dravski strugi pri sv. Janžu na Dravskem polju. V višini 40 m vodi okoli zvonika balkon z železno ograjo, odkoder se nam odpre diven razgled po mestu, čez Dravsko polje do Ptujkega gradu na Haloze, Rogaško goro, Boč in Pohorje in dravsko dolino do Kozjaka in sv. Urbana. Razgled je tako lep in poučen, da ga naj ne zamudi nihče, kdor pride prvič v Maribor. V zvoniku stolnice je zgodovinski veliki zvon iz l. 1710., ki je po ljudski pripovedki dobil svoj mogočen glas šele, ko so zanj darovale mariborske žene in dekleta svojo srebrnino in zlatnino. L. 1921. je ta zvon ob zvonjenju pri smrti kralja Petra I. počil. Prelili so ga na novo in opremili z napisom, ki nas spominja tega dejstva.

Na zunanji strani stolnice so med oporniki vzidani nagrobniki; najstarejši je iz l. 1555. Na južni strani stoji gotski steber za večno luč, ki je stal nekoč na pokopališču okoli cerkve in so ga našli l. 1891. pred današnjo študijsko knjižnico. Vpostavil ga je zopet arh. R. Mikovič.

Od stolnice sega po še ostalem prostoru Slomškove ulice do zapadne črte, kjer stoji ponosna dvonadstropna palača Mestne hranilnice, sezidane v renesančnem slogu, lepo urejen park. Nastal je na mestu nekdanje normalke in starega mestnega župnišča, ki ju je mesto l. 1890. podrlo. V parku stoji spomenik A. Tappeinerju, ki je bil v letih 1861.—1867. mariborski župan in je mnogo pripomogel, da se je mesto tlakovalo, kanaliziralo in uvedla prva javna razsvetljava. L. 1862. je ustanovil tudi sedanjo mestno hranilnico.

**Maribor: Slomškov trg s stolnico. Levo zadaj
Franciška cerkev**

Na severni strani Slomškovega trga stoji dvonadstropna škofija z 8 okni v pročelju. Bila je to do l. 1858. zasebna enonadstropna hiša, ki ji je dal šele knezoškof Martin Slomšek nadzidati drugo nadstropje in prizidati dvoriščni trakt. V njej je stolovalo od 1858 naprej do danes 5 škofov: Anton Martin Slomšek (1858—1862), dr. Jakob Maksimiljan Stepischnegg (1862—1889), dr. Mihael Napotnik (1889—1923), dr. Andrej Karlin (1923—1933) in dr. Ivan Tomažič (1933 do danes).

Nasproti škofiji in sosednemu stolnemu župnišču stoji, ločeno po ozki Gledališki ulici, poslopje nekdanje mariborske Kazine, sezidano l. 1852. V njej je sedaj nameščena javna študijska knjižnica, ustanovljena l. 1920., ki obsega 30.000 zvezkov in Narodno gledališče, v katerem se goji drama in opereta.

Če gremo iz Slomškovega trga po Orožnovi ulici proti zapadu, pridemo v Strossmayerjevo ulico, ki poteka v smeri od severa na jug približno tam, kjer je nad mestnim jarkom stalo zapadno mestno obzidje srednjeveškega Maribora, ki je doseglo pri že omenjenem pristaniškemu stolpu Dravo. V tej smeri leži, ob križišču Strossmayerjeve in Koroške ulice Vodnikov trg. Tu so stala do l. 1829. Koroška vrata, ki so zapirala dohod v mesto od zapada. Po Strossmayerjevi ulici pridemo mimo samostana šolskih sester sv. Frančiška do poslopja Mestne hiralnice, ki je prezidano iz nekdanjih mogočnih branikov in utrd. Na vrtu hiralnice, ob Gregorčičevi ulici, je mesto l. 1934. sezidalo Delavski azil. Pozornost vzbuja v Strossmayerjevi ulici tudi moderna stanovanjska hiša Dravske banovine, sezidana po načrtih ing. I. Dolenca, ki jo je plastično okrasil kipar N. Pirnat. Nje se drži slično zidano poslopje, v katerem je sedaj banovinski Dečji dom.

Na vrtu na nasprotni strani ulice leži staro pokopališče. Sredi starejšega dela stoji kapela; v njeni grobnici sta pokopana škofa Anton Martin Slomšek in

dr. Jakob Stepischnegg. Na tem pokopališču, ki nima nobenih posebnih umetniških spomenikov, so tudi grobovi časnikarja Antona Tomšiča in glasbenika J. Miklošiča.

Od Strossmayerjeve ulice zavije na koncu pokopališča ob takozvani Livadi Koroščeva ulica pravokotno proti zapadu. Tu stoji novi Mladinski dom, za njim se razprostira letno telovadišče Sokola. Od tu nas dovede v severni smeri držecha Vilharjeva ulica do Vinarske ulice, ob kateri stoji že na pobočju Kalvarije, Banovinska vinarska in sadjarska šola, ustanovljena l. 1871.

4. Mestni park in okolica

Mestni park je eden največjih in najlepših parkov Jugoslavije; do njega vodijo iz mestnega središča vzporedno Gosposka, Vrazova in Ciril-Methodova ulica. Starejši del parka je uredila mestna občina že l. 1872., novi park pa je nastal v letih 1889.—1890. V parku je poleg domačega drevja in cvetja cela vrsta inozemskih in eksotičnih dreves in lepoticnega grmičja. Lepa široka pota drže vijugasto v hladni senci starih nasadov in drevoredov na vse strani, do sanjavega ribnika, godbenega paviljona in kavarne v parku, na severovzhodu pa do pravega gozdiča. Mestni park je glavno sprehajališče mariborsko; v njem igra večkrat vojaška godba.

Iz mestnega parka vodita dve poti na vrhove goric, ki se vzdigujeta nad njim. Prva drži na koncu podaljšane Strossmayerjeve ulice iz novega parka v severozapadni smeri mimo vilske kolonije Petrovo selo in sedem hrastov (Siebeneichen) po grapi navzgor v $\frac{1}{2}$ ure na Kalvarijo (378 m) s cerkvico sv. Barbare, sezidane v spomin na leta 1681. ugaslo kugo. Gradivo za to cerkvico so Mariborčani sami znosili na vrh hriba. Druga pot vodi iz Tomšičeve ulice na severovzhodnem koncu starega parka skozi staro grajsko pristavo po vijugastem kolovozu mimo vinogradov

na P i r a m i d o (383 m), visoko kopo s kapelico na vrhu, zadnjim znanilcem nekdanjega mogočnega gradu mejnih grofov mariborskih, ki ga je l. 1528. poškodovala strela in so ga v 17. stoletju opustili. Z obeh vrhov je čaroben pogled na ves Maribor in Dravsko polje, zlasti pa na Slovenske gorice in na Pohorje, katerega najvišji vrhovi Mala Kopa (1526 m) in Velika Kopa se razločno vidijo. Pogled je posebno lep v zgodnjem jutranjem in poznem popoldanskem času. Na zapadni strani Piramide leže v senčni, ozki dolinici, kakih 5 minut nad starim parkom, idilični T r i j e r i b n i k i, priljubljeno šetališče Mariborčanov.

Južno od mestnega parka do Gregorčičeve ulice je štirikotno zazidan novi del mesta, ki se v isti zazidavi nadaljuje do Zrinjskega trga in Kersnikove ulice v bližini Glavnega kolodvora.

Ulice tega dela obdajajo moderno zidane, po večini dvonadstropne hiše, ki nimajo, razen par izjem, nič mikavnega na sebi. V tem mestnem delu se nahajajo na vogalu Koroščeve in podaljšane Gosposke ulice, še čisto blizu novemu parku, škofijsko sementišče, njemu nasproti na južnem voglu klasična gimnazija, vstric nje, a že zapadno na voglu Trubarjeve ulice, drž. moško učiteljske. V Trubarjevi ulici na križišču Gregorčičeve ulice stoji evangelijska Kristusova cerkev, sezidana l. 1869., obnovljena l. 1903. Oltarna slika Kristusova na križu je delo slikarja Edvarda Linda. V Koroščevi ulici stoji na zapadnem vogalu Vrazove ulice krasna Scherbbaumova vila, nekoč (1927—1929) sedež oblastne samouprave mariborskega okrožja, danes Gozdarska šola in Zdravstveni dom z otroško bolnišnico. Naprej po tej ulici opazimo na vogalu Ciril-Methodove ulice moderno stavbo nekdanjega okrajnega glavarstva, v kateri so uradovali od l. 1922.—1929. veliki župani mariborske oblasti. V obširnem poslopju poslujeta danes obe sreski načelstvi Maribor desni in levi breg.

5. Grad in okolica

Jugoslovanski trg ob prej omenjeni Gregorčičevi ulici je meja med novim in starim Mariborom. Prehod označuje ličen park; na njegovi vzhodni strani je velika pivovarna Union (prej pivovarna Götz), na zapadni strani pa veliko poslopje II. (realne) gimnazije, nekdanje realke, sezidane l. 1873. Od tega poslopja naprej drži na jug ozka Grajska ulica, katera se že nahaja na ozemlju starega Maribora. Tu opazimo takoj poleg starih hiš znamenito poslopje na

Maribor:
Stopnišče gradu

levi, ki se na južnem vogalu konča s šesterokotnim, z baročno streho pokritim stolpom.

To je mariborski grad, naslednik prvotnega starega gradu na Piramidi, odkoder se je grajska uprava preselila najpozneje konec 15. stoletja v mesto, med tem ko je stari grad na Piramidi obdržal še v 16. stoletju svoj pomen kot vojaška postojanka in pomožna utrdba.

Ker je stal mariborski grad na severnovzhodnem koncu mestnega obzidja, je bil seveda močno utrjen in je zato vzdržal tudi turški napad l. 1532. Bil je pa v teh bojih močno poškodovan; njegovo obnovo so izvršili italijanski stavbeniki, med njimi tudi Domenico Del Lallo, ki je delal v Mariboru okoli l. 1554. Ko je v 17. in 18. stoletju prenehala nevarnost sovražnih napadov na mesto, se je grad večkrat prenovil. Krasili so ga štirje stolpi, od katerih je danes ohranjen le še stolp na jugozapadu. Ob tem stolpu stoji loretska kapelica, ki jo je dal leta 1655. sezidati grof Jurij Jernej Kisel, baje natančno posneta po izvorni zgradbi (santa casa) v Loretu. V 18. stoletju je dobilo tudi južno pročelje gradu svojo sedanjo baročno obliko; v tem stoletju se je (1744) sezidalo na zapadni strani enonadstropno baročno poslopje, v katerem vodi prelepo, s sohami okrašeno stopnišče po dveh dohodih v prvo nadstropje gradu. Ta stavba je najlepša baročna stavba mariborska. Veliko pozornost so posvetili deželni knezi in drugi lastniki gradu umetniški okrasitvi notranjih grajskih prostorov. V veliki grajski dvorani, v kateri je sedaj kino, so na podolžnih stenah in na stropu freske, ki predstavljajo štiri letne čase in M. Göblerjeva slika bitke pri Dunaju.

V gradu, ki je bil v 18. stoletju v posesti grofov Brandisov, so med drugimi prenočevali tudi cesar Karl VI., papež Pij VI. in ruski prestolonaslednik Pavel. Leta 1878. so grofje Brandisi grad prodali. Že prej (1871) so severno obzidje gradu, ki je potekalo južno od Jugoslovanskega trga, z grajskimi vratci vred podrli, prav tako

vzhodna vrata med Loretsko kapelico in nasprotno hišo na vogalu današnje Slovenske in Grajske ulice. S tem se je sicer odprla Grajska ulica prometu, a znatno oškodovala prej enotna slika grajskih stavb. Novi lastniki gradu so dali vse grajske prostore preurediti za stanovanja, v pritličju pa za poslovne in trgovske namene. S tem je izgubil grad mnogo na umetniški vrednosti. Danes je grad last mestne občine.

Vzhodno stran mariborskega gradu zavzema Trg s v o b o d e, tako imenovan v spomin na zgodovinsko dejanje generala Rudolfa Maistra, ki je dne 1. novembra 1918, kljub trikratni premoči nemškega vojaštva iztrgal vojaško poveljstvo mesta nemškemu oblastniku in proglasil Maribor za del nove jugoslovanske države. Dne 2. januarja 1919 je prišla tudi dosedanja nemška uprava mesta Maribora v slovenske roke, mirovna pogodba v St. Germainu z dne 10. septembra 1919 pa je tudi formalno priznala Maribor naši državi. Po prehodni dobi občinskih gerentov (1919—1921) je postal prvi slovenski župan Maribora Viktor Grčar (1921—1924); za njim so bili mariborski župani: dr. Josip Leskovar (1924—1927), dr. Alojzij Juvan (1927—1931) in dr. Fran Lipold (1931 do danes).

6. V frančiškanski župniji

Grajski trg pred mariborskim gradom je danes središče mariborskega življenja. Zapadno od njega poteka Slovenska ulica, južno drži ozka Vetrinjska ulica na nam že znani Glavni trg, vzhodno pa vodi široka, z drevoredom zasajena in na novo tlakovana Aleksandrova cesta do glavnega kolodvora. Ob začetku te ceste, tam kjer se steka z juga Kopališka ulica vanjo, se dviga nad ostalo okolico monumentalna Frančiškanska cerkev s pročeljem in dvema zvonikoma obrnjena na vzhod z vhodom iz Frančiškanske ulice. Sezidana je bila v l. 1900.—1904. po na-

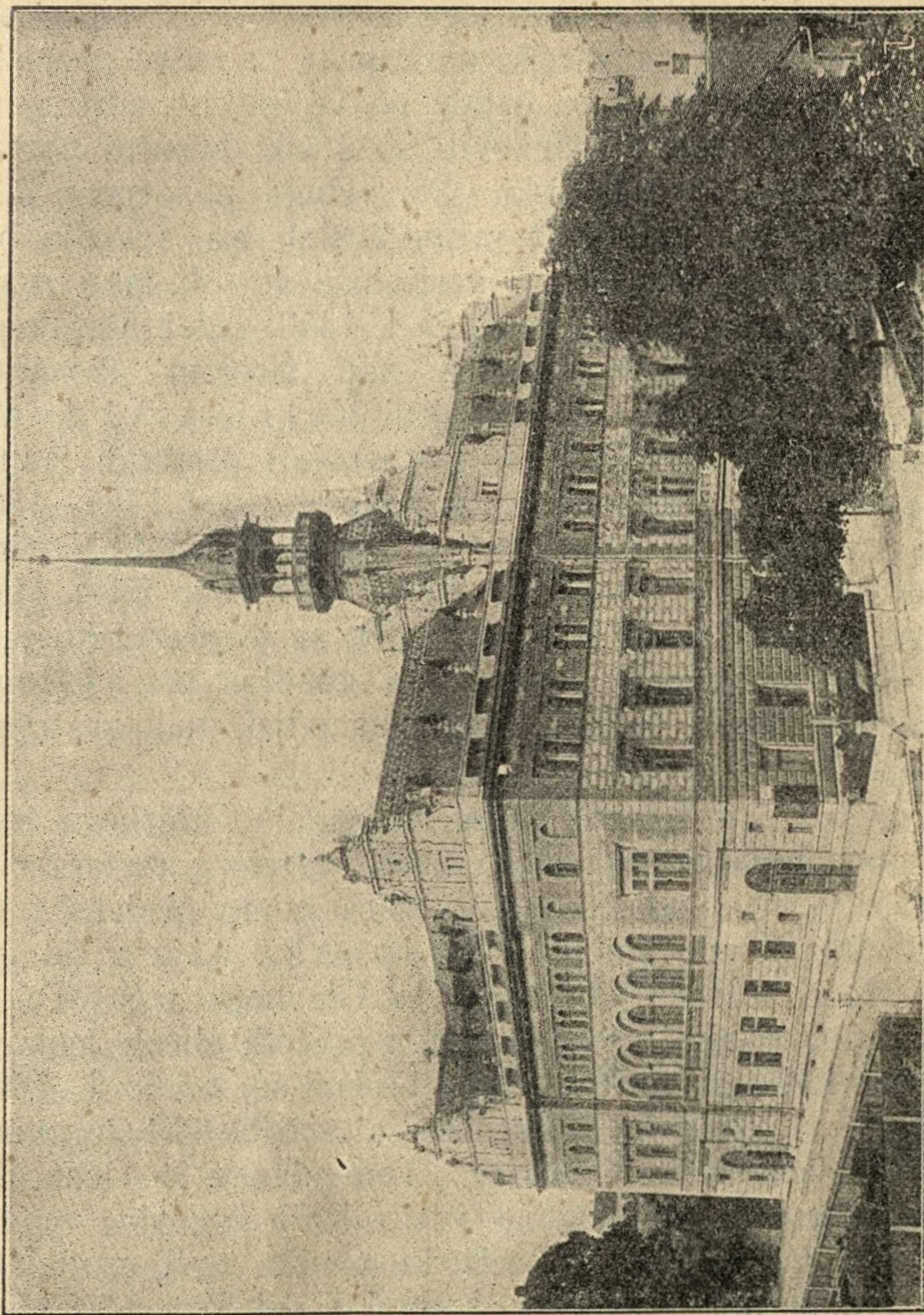
črtih arh. Riharda Jordana v romanskem slogu, v notranjosti dogotovljena l. 1919. Nje gradbo je začel, vodil in izvedel p. Kalikst Heric. Cerkev, ki je najlepša sodobna cerkvena stavba mariborska, ima tri ladje. V njej je pokopan knezoškof dr. Miha Napotnik.

Od Frančiškanske ulice se cepi proti vzhodu, vzporedno z Aleksandrovo cesto Marijina ulica. Tu stoji med Sodno in Vošnjakovo ulico lepa sodna palača, sezidana l. 1898. Njej nasproti se je sezidala v zadnjih letih trinadstropna palača Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, v sodobnem slogu po načrtih S. Deva in J. Černigoja.

Južno odtod, v Tattenbachovi ulici, stoji dvonadstropni Narodni dom, dozidan l. 1898. s pomočjo mariborske Posojilnice; tu je bilo do prevrata središče družabnega, kulturnega in političnega življenja mariborskih in okoliških Slovencev, tu je še danes sedež sokolske župe Maribor, Sokolskega društva Maribor - Matica in Češkega kluba. Stavbišče Narodnemu domu so izbrali slovenki krogi, ker je bila misel, zvezati široko Kopališko ulico po novem mostu z nasprotno Tržaško državno cesto v Magdalenskem predmestju. S tem bi bil prišel Narodni dom do odličnega prometnega in trgovskega položaja. To je šlo takrat odločujočim silam v mestni upravi navzkriž; za to so novi most rajši postavili med Glavnim in Kralja Petra trgom in pokvarili s porušenjem starih hiš na Glavnem trgu za vedno njegovo zaključeno arhitektonsko lepoto.

7. Po starih ulicah

Iz Tattenbachove ulice krenemo naprej do Glavnega trga, toda le do mesta, kjer se steka vanj ozka Vetrinjska ulica. S tem smo zopet v okrilju starega mesta. Ulica ima svoje ime po nekdanjem cistercijenškem samostanu Vetrinju pri Celovcu, ki je imel v Mariboru in oko-

Maribor: Narodni dom

lici, zlasti v vinogradnih goricah obširna posestva in v tej ulici od l. 1684.—1740. svoj dvorec (danes št. 30). V tej in v vzporedni, od Glavnega trga na sever držeči Gosposki ulici so ohranjeni najstarejše meščanske in redke plemiške hiše mariborske, ki so pa ostale po večini enonadstropne. Lepi in arhitektonsko učinkoviti so široki baročni portali teh starih hiš. V Vetrinjski ulici vzbuja pozornost hiša št. 16, nekoč ena najlepših svobodinskih hiš, s svojo baročno stukaturo. Za njo se vrsti hiša št. 24, tako zvani Meljski dvorec, ki je bil že l. 1450. sedež Meljskega gospostva, čigar grb je viden nad širokim portalom. Tretja hiša za njim je že omenjeni Vetrinjski dvor. Baročni portal krasi grb (konj v skoku) prejšnjih lastnikov, grofov Breuerjev. V tej hiši so se med 1785—1806 vršile prve gledališke predstave v Mariboru. Sredo Vetrinjske ulice veže ozka Jurčičeva ulica z Gosposko ulico. Hiša št. 5 v Jurčičevi ulici je bila, preden se je prezidala, prastara in najimenitnejša mariborska gostilna pri »Jelenu«, pozneje Halbwidl, v kateri so se ustavljali tudi avstrijski in ruski cesarji.

Na koncu Vetrinjske ulice, na vogalu Grajskega trga stoji nov, moderno opremljen hotel »Orel« z restavracijo in kavarno. Tu vodi Slovenska ulica mimo gledališča na zapad. Od nje se cepi levo Gosposka ulica, ki gre skozi sredo starega Maribora do Glavnega trga. Tu in v sosedni Vetrinjski ulici ter njenih prečnih ulicah Jenkovi, Tkalski, Jurčičevi in Volkmerjevi ulici so se do l. 1860. kopičile vse večje in pomembnejše mariborske trgovine, obrtne delavnice in kavarne. Tudi danes je Gosposka ulica obdana z nepretrgano vrsto lepih trgovin, vendar se razvoj trgovskega prometa in z njim tudi prodajalni lokali čedalje bolj pomikajo na spodnji del Slovenske ulice, na Grajski trg in na široko Aleksandrovo cesto, z njimi pa tudi sedeži in poslopja bank in denarnih zavodov. Tako se je l. 1932. sezidala po načrtih arhitektov S. Deva in J.

Černigoja na vogalu Gosposke in Slovenske ulice moderna palača Hranilnice Dravske banovine, na Aleksandrovi cesti pa palača Zadružne gospodarske banke.

8. Kolodvorska četrt

Aleksandrova cesta, ki drži od Grajskega trga v vzhodni smeri na Glavni kolodvor, je danes s svojimi lepimi bulvari in krasnimi izložbami, ki jo spremljajo zlasti na severni strani prav do Glavnega kolodvora, odnosno do hotela »Merana«, glavna prometna žila mesta Maribora.

Južno stran Aleksandrove ceste in od nje proti Dravi držeče važnejše ulice že poznamo. Treba se je seznaniti še z mestnim delom, ki sega severno od ceste proti Piramidi. V ta del vodita dve široki ravni ulici, Prešernova in Cankarjeva ulica. V Prešernovi ulici stoji *Dijaški dom*, sezidan l. 1900. na mestu prejšnje vojaške bolnišnice. V sosedni Razlagovi ulici sta v isti četrti nastanjeni dve dekliški osnovni in meščanska šola, na vogalu Zrinjskega trga, ki je že v bližini kolodvora, pa ženska realna gimnazija in Trgovska akademija.

V Cankarjevi ulici št. 3 je nameščen mariborski muzej, ki je odprt ob nedeljah od 10.—12. ure, ob drugih dnevih je treba poklicati hišnika. Mariborski muzej je še zelo mlad, ustanovili so ga še le l. 1903., ker je pred tem časom prevladalo mnenje, da sodijo vse te vrste muzejske zbirke v deželni muzej v Gradec. Vendar so njega prvotni ustanovitelji nabrali na ozemlju Slovenskih goric, Kozjaka, Pohorja in Dravskega polja v kratkem že toliko gradiva, da so morali za zbirke l. 1914. dobiti nove prostore. Toda tudi ti prostori so danes, odkar se je vselil vanje l. 1920. muzej Zgodovinskega društva in leta 1924. škofijski muzej, postali pretesni.

Muzej obsega važne arheološke zbirke; pre zgodovinskim in rimskim najdbam so se pridružile lobanje in nakit

iz staroslovenskih grobov pri Središču. Zelo popolna je zbirka podravskih ptičev, nadalje zbirka starih novcev.

V pritličju muzeja so zaenkrat razvrščene cerkvene umetnine iz začetka 14. stoletja. Baročno cerkveno slikarstvo je zastopano s slikami največjega štajerskega mojstra v olju A. J. Weissenkirchnerja. Razen tega so v tem oddelku slike mariborskih slikarjev. — V prvem nadstropju so prirodoslovne in narodopisne zbirke in mariborski kulturni spomeniki, v podzemlju pa lapidarij z rimskimi nagrobniki, votivnimi kamni, srednjeveškimi predmeti in modelom podravske dimnice.

Z ogledom mariborskega muzeja smo končali ogled mesta. Iz njegovih starih hiš in cerkva, stolpov in nekdanjih utrdb nam govori zgodovina minulih stoletij, v katerih je mesto počasi raslo; iz njegovih tvornic, modernih palač in hotelov, širokih novih cest in trgov, razsežnih parkov in drevoredov pa duh sodobnega napredka in razvoja, ki ga je prinesla železnica, po zedinjenju l. 1918 pa sveži pritok jugoslovanskega življa in novi položaj Maribora kot severnozpadna vrata kraljevine Jugoslavije.

9. Mariborska okolica

Slika Maribora bi ne bila popolna, če bi se ne omenila vsaj na kratko njegova divna okolica, ki daje mestu posebno važnost kot pomembni točki tujskega prometa. Omenili smo že, da oživlja in stopnjuje močna reka Drava celotno mestno sliko. V njej in na njej je prilika za gojitev raznovrstnih vodnih sportov (plavanje, ribolov, čolnarenje). Že ob bregovih starega mesta sta desno in levo od velikega mostu kar dve kopališči. Presega ju pa v zadnjih letih urejeno mestno kopališče na Mariborskem (Felberjevem) otoku, ki leži po reki navzgor nasproti Kamnici in je eno izmed največjih in najmodernejših kopališč v naši kraljevini. Zgrajeno l. 1930.,

Mariborski otok: Kopališče

ima tri bazene, za plavalce, za neplavalce in za otroke. Pri bazenu za plavalce je 10 m visok skakalni stolp. Voda se dovaja v bazene prečiščena v posebnih čistilnih napravah. V gozdnem parku, ki obdaja kopališče je prilika za zračne kopeli, posebna igrišča skrbe za zabavo, restavracija in kavarna za telesno krepilo.

Prekrasna je bližnja o k o l i c a mariborska. Na severu kličejo Kozjak in Slovenske gorice v svoje ljubeznivo, sončno okrilje, tu so Kamnica, grad Viltož, Brezovje, Stolni vrh, Št. Peter, Marija na Gori, Zrkovci bližnji izprehodi, Št. Ilj, krasni razgledišči Sv. Urban in Sv. Duh na Ostrem vrhu pa daljši izleti. Na desnem bregu Drave vabijo Radvanje, Betnava s škofijskim gradom, Razvanje pri Hočah, Pekre, Limbuš in Bistrica, že vsi na vzhodnem in severno-vzhodnem vznožju Pohorja, na obisk in letovanje. Dalje v Dravski dolini ležita Ruš e (žel. postaja), sedež velikih tvornic dušika in karbida, izhodišče za ture k Ruški koči,

k slapovom Lobnice in na Smolnik in Fala (žel. postaja), z ogromno elektrarno, zgrajeno l. 1912. (najvišja storitvenost 47.000 konjskih sil), ki preskrbuje z električno silo ne le bližnje Ruše in mesto Maribor, ampak po daljnovodih ves jug do Trbovelj in vzhod do Varaždina.

Najznamenitejša točka za turistiko in tujski promet pa je postalo po zedinjenju 1500 m visoko P o h o r j e, ogromna gorska gmota, ki se razteza med dolinami Drave, Mislinje in Dravinje in je po smotrnem delu podružnic Slov. plan. društva v Mariboru, Rušah in Slovenski Bistrici in drugih organizacij prepreženo z vrsto odlično upravljenih planinskih koč in domov, s podporo banske uprave Dravske banovine pa čedalje bolj z dobrimi avtomobilskimi cestami. Zato privabljajo njegovi neizmerni gozdovi, njegove krašne razgledne točke, njegove prirodoslovne in narodopisne posebnosti vedno večje število gostov poleti in pozimi in ni več daleč čas, da bo Pohorje tudi v inozemstvu zaslovelo kot jugoslovanski Semmering.

Maribor in njegova okolica združujeta v sebi vse posebnosti in čare severne Slovenije. Vesela, priljudna nra v njegovega prebivalstva ga dela sprejemljivega za vplive in pobude, ki prihajajo od zunaj in ga zato odlično vzpostavlja za posredovalno vlogo med severom in jugom, zapadom in vzhodom, ki mu jo je določil njegov zemljepisni položaj. Njegova globoka narodna zavest, utrjena v toliko hudih narodnih bojih, pa jamči za to, da bo Maribor tudi v bodoče ostal to, kar je, — obmejna trdnjava jugoslovanske misli in kulture.

Kazalo

Stran

Uvod 4

Ljubljana:

Splošna slika 5

Ljubljanski grad 8

Ljubljansko barje 10

Ljubljanica 12

Na »šancah« 13

Florjanska ulica in Stari trg 14

Mestni trg 17

Okolica stolnice sv. Miklavža 20

Marijin trg 27

Miklošičeva cesta 28

V okrilju nebotičnika 29

V zelenju parkov in drevoredov 32

Ob Bleiweisovi cesti 36

Okoli stare Emone 39

V gosposki četrti 43

Šent Peter 49

Na Goljanah 51

Maribor:

Splošna slika 53

Iz mariborske zgodovine 56

Na dravskem mostu 59

Glavni trg 61

Okoli Slomškovega trga 63

Mestni park in okolica 67

Grad in okolica 69

V frančiškanski župniji 71

Po starih ulicah 72

Kolodvorska četrt 75

Mariborska okolica 76

